

צ'בזטי מזהר"ן

תנינא

דף כח: כט.

עם

ביאור חברותא

ללימוד בעיון

תורה ס

אמר שהמתמיד בלימוד ספרו יהיה נעשה איש כשר באמת
ובעל מה גדול כי יש בה עמקות נוראה שאין בשום ספר

(ה"מ שמו שמה)

תורה אור
שמות כי תשא ל' וי' וידבר
יקח אל משה לאמר: (ח)
ועשית כבוד נחשת וכן
נחשת לנחשת ונתת אוזן בין
אהל מועד ובין המזבח ונתת
שמה קים:

תורה ס
בראשית ד (יב) פי תעבד
את האדמה לא תספ תת כחה
לך וע נד תהיה בארץ:
בראשית ב (ו) ואד יעלה מן
הארץ והשקה את כל פני
האדמה:

יחזקאל לה (ה) וען היות לך
אבות עולם ותגד את בני
ישראל על ידי תרוב בעת
אידם בעת עון קץ:
ירמיהו מז (כא) גם שרפתי
בקרבה כעצמי מרפך פי גם
תהיה הפנו נטו יחזיו לא
עמדו פי יום אדם גם
עליהם עת פקדונם:

שמות בשלח טו (י) ויהי
פדבר אתרן אל קל עזת בני
ישראל ויפנו אל המדבר
וזנה כבוד ידוד נראה בעיני:
תהלים כט (ג) קול ידוד לא
תקים אל תקבול הרעים ידוד
על מים רבים:

משלי כו (א) פשעך בקצין
וכפסוך בקציר פן לא נאזה
לכסיל כבוד:
שמות תרומה כה (ב) ודבר
אל בני ישראל ויקחו לי
תרומה מאת כל איש אשר
ידבנו לבו תקחו את
תרומתי:

שיר השירים ז (ו) ראשך
עלך ככרמל ודלת ראשך
כארגון שלף אסור בקרקעית:
תהלים סח (ט) עֲלֵיתָ
לְקוֹרוֹם שְׁבִית שְׁבִית לְקַחְתָּ
מִתְּנוּת פְּאֵדָם וְאָף סוֹרְרִים
לְשֹׁפֵן הֵן אֵלֶיהֶם:

בראשית מקץ מב (טו) שלחו
מִמֶּנּוּ אֶתְּוֹ וַיִּקַּח אֶת אֲחֵיהֶם
וְאֶתֶם הָאֶסְרוּ וַיִּתְּנוּ דְבָרֵיהֶם
הַאֲמַת אֲתֹכֶם וְאֵם לֹא הִי
פָרְעָה כִּי מִדְּגָלִים אֲתֹכֶם:

כשהוא זריו גדול ורין בוריות ממצוה למצוה (זו) הוא מפסיד עיי"ו את בחי' הקדושה מה שהוא בין מצוה למצוה כנ"ל. כי עיי"ו הזריות הוא עובר ומדלג על הבחי' הזאת, כי המצוה בעצמה הולכות אליו כי היא נמשכת ונגררת אליו עיי' המצוה ראשונה שנגררת את השניה כנ"ל וכשגם הוא רין בוריות אל המצוה אזי יוכל לדלג ולעבור את הבחי' הנ"ל דהיינו מה שהוא בין המצוות כנ"ל, וע"כ הוא זריו ונפסד. אבל כשהוא קצת יוכל בתוך כך להשיג גם הבחי' שבין המצוות כנ"ל. וכל זה למי שהולך בדרכי ה' כסדר מנעוריו. אבל מי שצריך לעשות תשובה הוא צריך דווקא להיות זריו גדול מאוד למהר ולרוץ מאד להמלט על נפשו, ואסור לו לשהות כלל לעמוד ולהתיישב, כי בעל תשובה אינו הולך מדרגא לדרגא כלל ואין בינו ובין הקדושה שום בחי' הנ"ל כי הוא צריך להתחיל מהדש, והוא צריך לרוץ ולדלג אל הקדושה כמוכא [7] שהבעל תשובה צריך לדלג על מה שצריך לדלג ולקפוץ אל הקדושה בוריות גדול. ואיש כזה הוא זריו ונשכר כנ"ל : ובחי' שבין המצוות כנ"ל הוא כגון וידבר ה' אל משה לאמר ועשית [8].

ובוודאי יש עבודה גם באלו הדיבורים שהם קודם המצוה. כי עיקר המצוה בעצמה נאמר בתורה אח"כ אחר תיבת ועשית, אבל באמת בוודאי גם בפסוקים הנ"ל שבין מצוה למצוה יש בהם עבודה. וזהו בחי' הנ"ל מה שבין מצוה למצוה. ועוד יש בזה, ועיין במ"א [9] מענין זה שבאמת יש עבודה גם בפסוק וידבר וכו' :

ס [10] כשיש מלחמות בעולם, השכל מחייב, שיהיה יקרות, כי נתעורר הקללה של קין כי תעבוד את האדמה לא תסיף תת כחה לך (בראשית ד) עיי' השפיכות דמים שיש בעולם. כי קללה זו נאמרה על שפיכות דמים, כי האדמה היא חייבת בזה כשיש ש"ד. כי הגשמים נעשין עיי' האדמים העולים מן הארץ, כמו"ש (בראשית ב) ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה, כי מן האדמים העולים מן הארץ מזה נעשים גשמים [11], וכשיש מלחמות וש"ד אזי נעשה מן האדמים הנ"ל ש"ד. וזה שכתוב (יחזקאל לה) "ותגר את בני ישראל על ידי הרב בעת אידם היינו בחי' אידיים הנ"ל שעל ידם נעשה השפיכות דמים. וכן בכמה אומות מצרים ועמון ומואב כשניבא על מפלתם נאמר שם בעת אידם [12] בחי' אידיים הנ"ל שעל ידם נעשה הש"ד כנ"ל. וע"כ כשיש מלחמות וש"ד אזי האדמה נותנת כחה לשם כי מן האדמים העולים ממנה נעשה הש"ד, ועל כן אין יורדין גשמים [13] כי הגשמים נעשין מן האדמים ועכשיו נעשה מן האדמים ענין אחר דהיינו ש"ד כנ"ל. וזשארז"ל (תענית ח ע"ב) בשעת גשמים אפי' גייסות פוסקות בו. כי כשיש גשמים נפסקים הגייסות והמלחמות כנ"ל :

ולזה מקושר משארז"ל (פסחים קיב) כשהיה ר"ע בתפיסה אז"ל רשב"י רבי למדני תורה ואם לאו אני אומר ליוהאי אבא ומוסרך למלכות. והדברים תמוהים מאוד מאוד, שר"ש יאמר

כדברים האלה לרכו שימסרו למלכות. וגם כי מסתמא כשר"ע רבו לא רצה ללמדו בוודאי כיוון למזבח. וגם הלא כבר היה תפוס בתפיסה, ומה ימסרהו עוד [14]:

אך דע כי גם עיי' מי שאומר תורה ברבים ושומעים לתלמידים שאינם הגונים, עיי"ו בא ג"כ עצירת גשמים, כי עיי' כבוד התורה בא גשמים בבחי' וכבוד ה' נראה בעיני (שמות יו), ועיי' הענין בא גשמים. וזה בחי' אל הכבוד הרעים ה' על מים רבים (תהלים כט) היינו בחי' גשמים שבאים עיי' כבוד ה' בחי' כבוד התורה [15]. והלומד תורה לתלמיד שאינו הגון ארז"ל (חולין קלג) שהוא כזורק אבן למרקולים, ופירשו רז"ל (1) שמרקולים פרושו מר קילום היינו חילוף הכבוד. נמצא כשלומד תורה לתלמיד שאינו הגון הוא היפך הכבוד ועל כן בא עיי"ו עצירת גשמים היפך הכבוד שעל ידו באין גשמים. וזה בחי' (משלי כו) כמטר בקציר פן לא נאזה לכסיל כבוד היינו כשלומד תורה לתלמיד שאינו הגון שזה בחי' נותן לכסיל כבוד (שם) [16] שנותן כבוד התורה לכסיל דהיינו תלמיד שאינו הגון, ועיי"ו מקלקל הגשמים. וזהו כמטר בקציר היינו קילקול הגשמים שיורדין שלא בעונתן כי בשעת הקציר אזי אדרבא מוסיף המטר, פן לא נאזה לכסיל כבוד, כי עיי"ו בעצמו הוא קילקול הגשמים כנ"ל :

וזה"ש שאמר רשב"י לר"ע למדני תורה ואם לאו אני אומר וכו' כי ר"ע היה מקהיל קהלות ודורש ברבים [17], וסבר ר"ש שמפני זה נתפס בתפיסה, מחמת שהיה דורש ברבים ושמעו בני אדם שאינם מהוגנים [18]. כי עיי' חידושי תורה שמגלין עיי"ו נמשך אלקות כביכול כ"ש (שמות כה) ויקחו לי תרומה היינו כשתרצו ליקח ולהמשיך אותי א"א כ"א עיי' התורה [19], כי עיי' התורה ממשיכין אותו כביכול. ולהיכן נמשך האלקות לתוך מוח השומע ואע"פ שזהו תפיסה כביכול בבחי' [20] מלך אסור ברהמים ברהימי מוחין (סוף התיקונים תי' ו' דף ה [21]) אסור דייקא, שמה שנמשך אלקותו ית' כביכול ברהימי מוחין הוא בחי' תפיסה, בחי' שבית שבי (תהלים סח), אעפ"כ הוא ניהא להשי' שיהיה נמשך כביכול עיי' התורה אע"פ שהוא בחי' תפיסה. אבל כשלומד תורה לתלמיד שאינו הגון וממשיך אלקותו ית' לתוך מוח שלו זהו תפיסה ממש וע"כ עונשו תפיסה. וע"כ סבר רשב"י שעיי"ו נתפס ר"ע בתפיסה כנ"ל, כי עיי' התפיסה יתתקן ויודוכו הדיבורים שהכנים לתלמידים שאינם הגונים, בבחי' (בראשית מב) ואתם האסרו ויבהנו דבריכם. וע"כ אמר רשב"י לר"ע שילמדנו תורה, ועיי"ו שילמד עתה לרשב"י עיי"ו יתתקן פגם הנ"ל שלמד תורה לתלמידים שאינם מהוגנים : ואם לאו אני אומר וכו' אני אומר דייקא היינו שר"ש אמר לר"ע שאם הוא אינו רוצה ללמדו תורה אזי אני אומר תורה וזהו אני אומר ליוהאי אבא כי כל חידושי [22] תורה שמגלין עיי"ו מגלין חסדים כשרז"ל (כתובות צו)

¹⁰ עיין מכילתא דרשב"י פי"ט עה"פ הנ"ל מגיד הכתוב שביים מתן תורה היו עננים וברקים וירידת גשמים.
¹¹ עיין תוספות סנהדרין סד ד"ה מרקוליס
¹² * כמבואר שם בחולין קלג הנ"ל
¹³ בתרלד- וזה (מבל"ט)
¹⁴ עיין ברכות סא:
¹⁵ בתקפא- ההוגנים, בדפור' ובתרלד ומתולו- מהוגנים
¹⁶ שמות רבה לג א' יש לך מקח שמי משכרו נמכר עמו
¹⁷ * שיר השירים ז' ו'
¹⁸ בדפים שלנו דף קמד : ועיין גם בתחילת התיקונים תיקון ו' דף כא: דתפלגן דרישא אינון באתר דרהטי דמחא ודא איהו אסור ברהטים.
¹⁹ מתוצא- התורה

²⁰ בתקפא (יחזקאל ה) ובתשכט תוקן
²¹ על מצרים עיין ירמיהו מז כא, על אדום עיין עובדיה א' יג, הר שער עיין יחזקאל הנ"ל, על מואב עיין ירמיהו מח טו, על קדר עיין ירמיהו מט לב (על ישראל עיין ירמיהו יח יז ובדברים לב לה) ועל עמון צ"ע.
²² עיין ירושלמי תענית פ"ג ה"ג בעון שפיכות דמים גשמים נעצרים. ועיין במדבר לה לג כי הם יתניף את הארץ.
²³ בתרצו - מאד מאד, בתשכט - מאוד מאוד
²⁴ היא קושית המהרש"א שם

²⁵ בתקפא ובתולד - הולכות, בדפור' ומתולד- הולכת,
²⁶ בדפור' - שהוא, בתקפא ו' מחוק ונראה- שהיא, בתרלד- שהיא, מתולד- שהוא
²⁷ בכל המהדרות עד תשכט - כששואה, ובמקדשים תוקן כששואה.
²⁸ מתרצו- מאד
²⁹ לעיל ח"א סוף תורה מט עה"פ ישיש כבוד לרוח אורח
³⁰ שמות ל' ז'
³¹ בתרלד- במ"א בליקוטי א' ט' כ"ב מענין זה
³² לקוטי מוה"ן קמא סימן כב [עיין באיבי הנחל על תורה כ']
³³ לא ידוע מתי והיכן נאמרה תורה זו
³⁴ עיין סוכה יא: אדם העולה מן הארץ נקרא גידולו מן הארץ. ועיין תוס' סוכה יב. ד"ה בפסולת מחלוקת רבי יוחנן ורש"י לקיש אם העננים באים מלמעלה או מלמטה. ועיין תענית ט: שהיא מחלוקת רבי אליעזר ורבי יהושע.
³⁵ בתקפא (יחזקאל ה) ובתשכט תוקן
³⁶ על מצרים עיין ירמיהו מז כא, על אדום עיין עובדיה א' יג, הר שער עיין יחזקאל הנ"ל, על מואב עיין ירמיהו מח טו, על קדר עיין ירמיהו מט לב (על ישראל עיין ירמיהו יח יז ובדברים לב לה) ועל עמון צ"ע.
³⁷ עיין ירושלמי תענית פ"ג ה"ג בעון שפיכות דמים גשמים נעצרים. ועיין במדבר לה לג כי הם יתניף את הארץ.
³⁸ בתרצו - מאד מאד, בתשכט - מאוד מאוד
³⁹ היא קושית המהרש"א שם

כל המונע תלמידו מלשמשו כאלו מונע ממנו חסד שנא' [א] **למס מרעהו חסד**. ויש בכ"א חסדים וגבורות. חסדים מצד האב וכו' [ב]. ור"ע לא היה לו מצד האב חסדים, כי היה בן גרים ולא היה לו זכות אבות [ג] כשארז"ל (ברכות כז ע"ב) שלא רצו למנותו נשיא לר"ע משום דלית ליה זכות אבות. וסבר ר"ש שר"ע אין רוצה לומר תורה מחמת זה מחמת שאין לו חסדים מצד האב. אבל רש"י בוודאי היה לו חסדים מצד אביו ר' יוחאי (שהיה גדול) בישראל [ד] וע"כ אמר ר"ש ואם לאו אני אומר ליוחאי אבא היינו שאני אומר להתורה שהוא בחי' יוחאי אבא בחי' החסדים מצד האב שמשם התגלות התורה כי התגלות התורה הוא התגלות החסדים כנ"ל. וזהו ומוסרך למלכות, כי ר"ש אמר שזה שר"ע אינו רוצה לומר תורה ולגלות החסדים וע"י התגלות החסדים ע"י התורה שהיה ר"ע אומר עתה, היה מתקן פגם הנ"ל שלמד תורה לתלמידים שאינם הגונים. אך ר"ע אינו רוצה לגלות חידושי תורה ולגלות החסדים מחמת שאין לו חסדים מצד האב. ור"ש אמר שזהו רק מחמת עניויות של ר"ע [ה] שמחמת ענוותנותו של ר"ע הוא סובר שאין יכול לגלות תורה מחמת שאין לו חסדים מצד האב, ואין יכול לתקן פגם הנ"ל כ"א ע"י התפיסה כי התפיסה הוא תיקון 'זויכות' להדיבורים כנ"ל. אבל באמת ר"ע הוא רבי גדול [ו] כזה שיש לו חסדים מצד עצמו [ז] ואין צריך לזכות אבות כלל ויכול ר' עקיבא לגלות תורה על ידי החסדים שיש לו מצד עצמו לבד, ועל ידי זה יתקן פגם הנ"ל כנ"ל. וע"כ אמר ר"ש אני אומר וכו' היינו שאני אומר תורה שיש לי חסדים מצד האב ועי"ז יביא את ר"ע לתוך גדולתו עד שיוכרה ר"ע בע"כ לומר תורה כי באמת ר"ע יכול בוודאי לגלות תורה אע"פ שאין לו זכות אבות כי ר"ע גדול כ"כ שיכול לגלות תורה ע"י חסדים שיש לו מצד עצמו, רק שהוא עניו, וע"י שיגלה ר"ש תלמידו תורה שהוא יש לו חסדים מצד האב עי"ז יביא את ר"ע לבחי' גדלות עד שיוכרה בע"כ לומר תורה אף על פי שאינו רוצה. וזהו ואם לאו, היינו שאמר ר' שמעון לר"ע אם אין אתה רוצה לומר תורה וזהו מחמת ענוותנותך, אזי אני אומר ליוחאי אבא היינו שאני אומר תורה כי יש לי חסדים מצד האב כנ"ל, ומוסרך למלכות היינו שאביא אותך ואמסרך בע"כ למלכות לבחי' גדלות ותהי' מוכרה בע"כ לגלות תורה שהיא התגלות החסדים כנ"ל כי ע"י שרשבי' תלמידו יאמר תורה עי"ז יביא את ר"ע לבחי' גדלות בע"כ ויוכרה לומר תורה שהוא התגלות החסדים שהוא תיקון פגם הנ"ל. (ולא ביאר איך על ידי התגלות התורה שמגלה חסדים עי"ז יתקן פגם הנ"ל. גם לא ביאר איך ע"י התלמיד שיש לו זכות אבות כשמגלה תורה עי"ז יהי' רבו מוכרה לבא בגדלות ולומר תורה):

רשבי' יביא את ר"ע בע"כ לבחי' גדלות ע"י שהוא יאמר תורה כנ"ל: **סא [ז] הש"י** הוא למעלה מהזמן כמוכא [ח]. וזה הענין הוא באמת דבר נפלא ונעלם מאד וא"א להבין זאת בשכל אנושי. אך דע שעיקר הזמן הוא רק מחמת שאין מבינים, דהיינו מחמת ששכלינו קטן, כי כל מה שהשכל גדול ביותר, הזמן נקטן ונתבטל ביותר. כי בחלום שאז השכל נסתלק ואין לו רק כח המדמה [ט], אזי ברבע שעה יכולים לעבור כל השבעים שנה, כאשר נדמה בחלום, שעובר והולך כמה וכמה זמנים בשעה מועטת מאד, ואח"כ כשנתעוררים מהשינה אזי רואים שכל אלו הזמנים והשבעים שנה שעברו בחלום, הוא זמן מועט מאד באמת. וזה מחמת שאח"כ בהקיץ, אז הזור השכל אליו, ואצל השכל כל אלו השבעים שנה שעברו בחלום, הם רק רבע שעה אצלו, רק שבעים שנה ממש הם שבעים שנה גם אצל השכל שלנו. ובאמת בשכל" הגבוה למעלה משכלינו, גם מה שנחשב אצלנו לשבעים שנה ממש, הוא ג"כ רק רבע שעה או פחות. כי כמו שאנו רואין שיכולין לעבור שבעים שנה בחלום ובאמת אנו יודעין אח"כ בשכל שלנו, שהוא רק רבע שעה, כמו כן ממש מה שנחשב לפי שכלנו שבעים שנה ממש, הוא בשכל הגבוה למעלה יותר רק רבע שעה, רק שאין אנו מבינים זאת. כי גם בחלום אם היה א' בא אצלו בשעת החלום והי' אומר לו שכל זה שנדמה לו שעוברים ימים ושנים שבאמת אינם כלום והכל הוא רק רבע שעה, בוודאי לא היה מואמין לו כלל, כי לפי הדמיון שבחלום נדמה לו שעוברים ימים ושנים ממש, כמו כן ממש, אע"פ שאצלנו לפי שכלנו נדמה שזהו זמן של שבעים שנה, בשכל הגדול יותר הוא רק רבע שעה. וכן למעלה מעלה, שבשכל שהוא גבוה עוד יותר למעלה, גם אותו הזמן שבשכל הגבוה משכלינו, אינו נחשב שם בשכל הגבוה עוד יותר רק לזמן מועט ופחות מאד. וכן למעלה מעלה, עד אשר יש שכל גבוה כ"כ ששם כל הזמן כולו אינו נחשב כלל, כי מחמת גודל השכל מאד כל הזמן אין ואפס לגמרי, כמו שאצלנו השבעים שנה שעוברים בחלום הם רק רבע שעה באמת כנ"ל כמו כן יש שכל למעלה משכל עד שהזמן נתבטל לגמרי:

וע"כ משיח שעבר עליו מה שעבר מיום בריאת העולם, וסבל מה שסבל [י]. ואחר כל זה בסוף יאמר לו הש"י **בני אתה אני היום ילדתיך** (תהלים ב) והדבר תמוה ונפלא מאד לכאורה, אך כל זה מחמת גודל עוצם שכלו של משיח לפי גודל מדרגתו, שיאחז או, ומחמת הפלגת עוצם מעלת שכלו שיגדל אז מאד מאד. ע"כ יהי' כל הזמן שעבר עליו מיום בריאת העולם עד אותו הזמן כולו אין ואפס ממש, ויהי' ממש כאלו נולד היום [יא] כי יתבטל כל הזמן בשכלו שיהי'

תורה אור
איוב ו' (יד) לָפָס מֵרֵעוֹ חֶסֶד
וְיָרָאת שְׂדֵי יַעֲזֹב:
במדבר מטות לא (ה) וַיִּסְרֹד
מֵאֲלֵפֵי יִשְׂרָאֵל אֶלֶף לַמֶּשֶׁה
שָׁנִים עָשָׂר אֶלֶף חֲלוּצֵי צָבָא:
תורה סא
תהלים ב' (ו) אֲסַפְּרָה אֵל חֵק
יְדֹן אָמַר אֵלֵי בְנֵי אֲמָה אֲנִי
הַיּוֹם יִלְדֵתִיךָ:

^א איוב ו' יד
^ב שער המצות יתרו כבוד א"א אות ח' ד"ה דע כי כל נשמה גושמה. וע"ה שער מ' סוף דרוש ח'
^ג עיין סדר הדורות תנאים ואמוראים אות ע' רבי עקיבא ט"ק ב' אביו יוסף היה גר צדק, והיה מעבר שנים א"כ מוכרה שאמו מישראל, ובמשך עשרה מאמרות שהיה מצאצאי סיסרא ויעל לדעה שיעל גיורת ותנחנניה אחרי שנתעברה, דאל"ה בנה ממור לדעת ר"ע. וז"ע מנוע לא היה לו זכות אבות מלד אמו. גם י"ע ששכ"י ין לו חסדים בגלל שאביו נולד משמע סחה אלם אין לו ול"ע אין בגלל סחה בן גרים משמע סחה אלם ין לו. גם עיין בעשר האמות הג"ל משמע מי שאביו נשע על און לו חסדים כי מה שמקבל ממנו מחטיו אלוה.
^ד בתקפא ותורלו ותורלו ותורצו - (שה"י גדול) בישראל. בדפוס - (שה"י גדול) בישראל
^ה **עיין בהקדמת הזוהר דף יא. יוחאי חברנא** (וכי יחומאי אמר לכי פנחם בן יאיר שיואל כמות הקורס סבין על חכמים יוחאי יאל מהמנערה ואורו מאור כלל העולם. ועיין בן יהודה פסחים מט. שכתב כי יוחאי אביו של ר"ש היה תנא גדול. וס' חיי. כתב ויזע כי יוחאי אביו של רש"י היה אלם גדול כמורה והתנאים הגדולים קורין אותו חכמיט'אענין חיי שלמה על פסחים סחיה מקורב למלכות והתקבל לעכב היות ר"ע ועל ידו ניתן לרש"י כשות לבקר את ר"ע)
^ו עיין סדר הדורות הג"ל אות ה' שהיה ענו ומקבל מוסר כמוכר ברעכין טו: ועיין שיחות הר"ן סימן ערב בתורלו - חייכין (מב"ס אביל שם כתוב חייכין)
^ז סוטה מט: משמת ר"ע נסתתמו מעייני הכמה, ובקדושין מט: מקדש אשה עמ"ג שאני חכם אין אומרים כר"ע וכו'. ובכתובות קה. ראש להכמים. ובפי' רבינו גרשום מאור הגולה ב"ב יב: קיים לן דלא היה מעולם גברא כותיה. שער הגלגולים הקדמה לת נפשו של ר"ע אינה כשאר נפשות הגרים וכו'. עיין דעת ותבונה פכ"א דף עב. ד"ה ובשער מאמרי רש"י.
^ח עיין זוהר פקודי רנד: ובמקדש מלך שם על הדף מצד נשמתו היה כולו טוב. ובכסא מלך על תיקון מ' דף פא. ובקהלת יעקב ערך ד' שנכנסו לפרו"ם בשם האריו"ל בלקוטי תורה בראשית
^י הערה זו בוסגורים נמצאת כבר בדפוס

מאמר כשיש מלחמות בעולם

מספה"ק ליקוטי מוהר"ן

זמן ומקום אמירת התורה

לא ידוע

פתיחה

תורה זו כביכול מחולקת לשני חלקים תחילה מבאר ענין המלחמה ושפיכות דמים שגורם לעצירת גשמים ומקשר לזה סיבה נוספת לעצירת גשמים, והיא שמלמדים תורה לתלמיד שאינו הגון, ומכאן ממשיך בביאור שיחה תמוה שהייתה בין רבי שמעון בר יוחאי לרבי עקיבא כשהיה בבית האסורים.

מבאר שרבי שמעון חשב מחשבות כיצד להוציא את רבי עקיבא מבית האסורים, ע"י שיתקן הפגם שבגללו נתפס דהיינו שבשלימד תורה ברבים שמעו גם תלמידים שאינם הגונים. לכן ביקש מר"ע שילמדו תורה וע"י שילמד לתלמיד הגון יתקן הפגם הנ"ל שלימד לתלמיד לא הגון. ור"ע מרוב ענוותנותיה סבר שהתורה שלו אין בה חסדים דהיינו התגלות תורת אמת שע"י יכול לתקן הפגם הנ"ל, לכן סירב ללמדו. ור"ש אמר א"כ אני שיש לי חסדים אומר תורה וע"י תהיה מוכרח לומר תורה ותתקן הפגם.

ומסתמא כמו שלימוד לתלמיד הגון מתקן הפגם של לימוד לשאינו הגון, לענין תפיסה, הכי נמי מתקן את העצירת גשמים שנגרם ע"י. ואולי גם מתקן פגם עצירת גשמים שנגרם ע"י מלחמות. דאל"ה הרי העולם מלא מחלוקות.

ליקוטי הלכות השייך לתורה זו

או"ח תענית ב' מה שמתענין על עצירת גשמים: כי כתב רבנו זכרוננו לברכה, (בליקוטי תנינא סימן ס) שעצירת גשמים נעשה על ידי מלחמות ושפיכות דמים, עין שם. ומלחמות הינו מחלוקת. ותקון המחלוקת הוא תענית, כמבאר היטב בדברי רבנו זכרוננו לברכה (בסימן נז): אות א) ועל פן מתענין על עצירת גשמים לתקן המחלוקת, הינו מלחמות שמנה נעשה עצירת גשמים כנ"ל.

או"ח תענית ד' מה שמתענין על עצירת גשמים: כי כתב רבנו זכרוננו לברכה (בסימן ס) בליקוטי תנינא שעצירת גשמים נעשה על ידי מלחמה ושפיכות דמים, עין שם. ומלחמות, הינו מחלוקת, ותקון המחלוקת הוא תענית, כמבאר היטב בדברי רבנו זכרוננו לברכה (בסימן קעט): ועל פן מתענין על עצירת גשמים לתקן המחלוקת, הינו מלחמות שמנה נעשים עצירת גשמים כנ"ל.

שיחות השייך לתורה זו

איש אחד מהקלי עולם נכנס אצלו בעיר אחת והתפאר לפניו על אשר הוא מלומד בלשונות הגויים. כי היה עתה בבתי ערכאות שלהם ולא ידעו הסופרים שלהם תיבה אחת לקרותה היטב. והוא פירשה להם. והיה לזה האיש הנזכר-לעיל גדלות גדול מאוד. על שהוא מלומד כל-כך בלשונותיהם. ואחר-כך יצא האיש הנזכר-לעיל והיה רבינו זכרוננו לברכה מתלוצץ ממנו על שיש לו גדלות כל-כך משטותים כאלה וישב שם איש אחד מאנשינו שהיה למדן מופלג וירא ה'. וענה ואמר לרבינו זכרוננו לברכה אפשר טוב יותר מה שיש לו גדלות מדברי שטות ממי שיש לו גדלות חס ושלוש מדברי תורה. ושתק רבינו זכרוננו לברכה איזה עשה קלה. ואחר-כך ענה ואמר "אדרבא נהפוך הוא". וכמו שאמרו רבותינו זכרוננו-לברכה לענין רבי עקיבא שנתפס בתפיסה שאמר לו פפוס אשריך רבי עקיבא שנתפס על דברי תורה ואוי לו לפפוס שנתפס על דברים בטלים. כי עונש הגדלות הוא תפיסה. וכמו שמבאר בהתורה חותם בתוך חותם (ליקוטי מוהר"ן ח"א סימן כ"ב ועיין בליקוטי מוהר"ן ח"ב סימן ס' בהתורה המתחלת כשיש מלחמות וכו'). כי שם מובא מענין התפיסה של רבי עקיבא עיין שם. נמצא שהגדלות שעונשו תפיסה כשהוא על דברי תורה ט"וב יותר מהגדלות על דברים בטלים: (- שיחות הר"ן, סימן רע"ב).

כשיש מלחמות בעולם

עיין לק"ה תענית הלכה ב' והלכה ה' שמלחמות היינו מחלוקת

ומבואר בלק"ה במ"א שבכל דור ודור העקר המלחמה והנסיגון של האדם וגדולה מפל מיני מלחמות שיש להאדם בעולם הזה הוא בענין התקרבות להצדיק, כמו שהיה בימי משה רבנו שעקר הקלקולים והנסיגות של ישראל היו על ידי דתן ואבירם. וכן בימי דוד וכו', וכן סמוך לדורותינו בימי הא"י ז"ל והבעל שם טוב וכו'. ובפרט בימינו כי כל התקרבות הרחוקים וכו'. והתעוררות השנה אפילו תשובה שעקרה בחינת התחדשות שנעשה על ידי זה הצדיק וכו'.

(כ"י) אין מקבלין גרים לימות המשיח. כי כל זה בחינת הכלל דאכלי פלא וכו'. כי עתה שפבר היה משה רבנו וכו' וכן גדולי הצדיקים וכו', אי אפשר כי אם על ידי התורה ועל ידי הצדיקים שהמשיכו קיום התורה וכו'. ועל ידי שהתקרבו להם במרירות הגלות בבזיון פנה, כמו שכתוב נבזה וחדל אישים וכו' ולא חשבנוהו וכו' ואת דורו מי ישוחח וכו' באשר רואין בחוש עתה. ועליהם נאמר ואתם הדבקים וכו', שהם הדבקים בהצדיק האמת, כמו שאמרו רבותינו זכרוננו לברכה וכי אפשר לדבק בו והלא אש אכלה הוא, אלא הדבק בתלמידי חכמים וכו' וכנזכר לעיל. (לק"ה מנחה סוף הלכה ז' לפני הראשי פרקים)

כל המחלוקות בין בני אדם הן בגלל שחולקים על הצדיק

המחלקת על הצדיק גורם כפמה מיני קלקולים, כי על ידי זה נתרבה מחלקת בישראל ובין כל העולם בין כל אחד לחברו ונתרבו מלחמות בעולם, כי הצדיק הוא ברית מלח, בחינת ברית שלום, שהוא עושה שלום בין כל ההפכים וכשפוגמין בכבודו, מפל שכן פשחולקין עליו, אין מי שייעשה שלום ונתרבה המחלקת מאד, כי רב דעות בני אדם משנים ומפכים זה מזה, כי פנים משנים בצורותיהם פן הם משנים בדעותיהם. וכשאין מאיר בהם הארת הצדיק, בחינת ברית שלום, ממילא מתרבה המחלקת מאד. ועל ידי רבוי המחלקת שבישראל מזה מתגבר, חס ושלום, תאנות ממוזן ביותר, כי כל אחד מפיל את חברו, שהוא חולק עליו פמוזן בהתורה הנ"ל, שפל מי שהוא בבחינת שמירת הברית ביותר יכול להפיל את חברו הפחות בשמירת הברית 'לתאנות' ממוזן, עין שם. וזה ידוע שאין כל ישראל שוין ונחשב אחד לגבי חברו בבחינת שמירת הברית. וכשהיה ביניהם אהבה, היה אחד עוזר ומקים את חברו מתאנות ממוזן, כי על ידי התחברותם יחד היו בכלל שמירת הברית: (לק"ה שותפין הלכה ד אות ג)

עד כאן השיחות

סיכום

- א. המלחמות בעולם מחייב יקרות כי גורם לעצירת גשמים
- ב. כי שפיכות דמים מעורר קללת קין והאדמה לא תוסף תת כוחה לך
- ג. האדמה חייבת על שפיכות דמים שיש בעולם
- ד. כי הגשם הוא אד מן האדמה ושפיכות דמים נעשה מהאד העולה מן האדמה
- ה. נמצא האד העולה מהאדמה, או שנעשה ממנו גשם או שנעשה ממנו שפיכות דמים, (וזה דבר שא"א להבין בשכל).
- ו. כי כשיש שפיכות דמים האדמה נותנת לשם את כוחה, ועל כן נענשה האדמה על הריגת הבל.
- ז. לימוד תורה לתלמיד שאינו הגון גורם עצירת גשמים
- ח. כי הגשמים באים ע"י כבוד התורה
- ט. הלומד לתלמיד שאינו הגון כזורק אבן למרקוליס דהיינו לחילוף הכבוד
- י. (כשהתורה באה לתלמיד לא הגון זה חילוף הכבוד וע"ז מטר בקציר ולא בזמן הזריעה דהיינו חילוף הזמן)
- יא. הלומד לתלמיד שאינו הגון ענשו תפיסה
- יב. כי גרם תפיסה לאלוקות, שגרם שיהיה נתפס במח לא הגון, וע"י תפיסה מזדכך הדבורים שלימד ומתקן הפגם
- יג. גם כשמלמד תלמיד הגון מתקן פגם הנ"ל שלימד לתלמיד שאינו הגון. לכן ביקש ר"ש שר"ע ילמדו תורה ויתקן ע"ז הפגם שלימד לתלמיד שאינו הגון.
- יד. ע"י חדושי תורה שמגלים, מגלים חסדים דהיינו החסדים שיש לו מצד אביו, שאפילו אם אינו גדול בתורה הוא מזרע של גדולי תורה, או אפילו גר אם הוא בעצמו גדול בתורה.
- טו. לגוי אין חסדים אלא לישראל, לכן גם לגר אין חסדים מצד אביו, וגם לבנו.
- טז. ישראל ככל שיחוסו גדול כך יש לו יותר חסדים שקיבל מאבותיו
- יז. ר"ע היה ענו לכן חשב שאין לו חסדים מצד עצמו, ולכן לא יכול לגלות תורה שעל ידה יתקן הפגם שלימד לתלמיד שאינו הגון
- יח. ור"ש סבר שאם יאמר תורה בעצמו אזי כיון שיש לו חסדים מצד אביו יביא את ר"ע לגדלות ואזי יגלה תורה בעל כרחו, ויתקן הפגם שלימד לתלמיד שאינו הגון.
- יט. שני דברים רבנו לא ביאר כיצד ע"י שילמד לתלמיד הגון יתקן הפגם שלימד לתלמיד שאינו הגון. ודבר שני מי שיש לו חסדים מצד אביו כיצד יכול להכריח את רבו לומר תורה ע"י שאומר בעצמו תורה.

עד כאן הסיכום

הקדמה

תורה זו כביכול מחולקת לשני חלקים תחילה מבאר ענין המלחמה ושפיכות דמים שגורם לעצירת גשמים ומקשר לזה סיבה נוספת לעצירת גשמים, והיא שמלמדים תורה לתלמיד שאינו הגון, ומכאן ממשיך בביאור שיחה תמוה שהייתה בין רבי שמעון בר יוחאי לרבי עקיבא כשהיה בבית האסורים.

ונראה אע"פ שהגשמים נקראים גבורות גשמים, הכוונה לאופן ירידתם, אבל הם בעצמם השפעת חסד נפלא שעל ידו חיים לעולם, שהמטר מגדל את הצומח והחי והמדבר. נמצא שהוא חיות כל העולם. ויש קשר גדול בין המטר לתורה, כי התורה נמשלה למים, ובמתן תורה ירד גשם, כי כבוד ה' בו תלוי המטר. נמצא שגם התגלות תורה והחסדים של המלמד תורה בזה תלוי ירידת גשמים. ואולי ע"י לימוד תורה שמגלה חסדים, אזי כמו שמתקן ע"ז את הפגם שלימד לתלמיד שאינו הגון וגרם לעצירת גשמים, גם מתקן את העצירת גשמים שנעשה ע"י המלחמות ושפיכות דמים, ובוזה מתורץ כיצד יתכן שיורד לנו גשם הרי העולם מלא מחלוקות.

כאמור רבנו מדבר רק משתי סיבות לעצירת הגשמים, ובאמת יש הרבה סיבות, בתורה מפורש שבעוון ע"ז ועצר את השמים ולא יהיה מטר (דברים יא יז) ובחז"ל יש עוד כמה סיבות לעצירת גשמים, כמבואר בירושלמי

תענית ג' ג' ובפרדר"א יז/כ כגון שפ"ד ע"ז וגלוי עריות, ובבלי (תענית ז:) מבואר שגם בשביל ביטול מעשרות ומספרי לשון הרע ובשביל עזי פנים וביטול תורה ובעוון גול ובכלליות בגלל מעשה הדור שהן מקולקלין, ושם ח: בשביל פוסקי צדקה ברבים ואינם נותנים, ומבואר שהגשמים אינם יורדים אלא בזכות בעלי אמנה. עוד שם ז: אין הגשמים יורדים אא"כ נמחלו עונותיהם של ישראל, ואינם נעצרים אא"כ נתחייבו כליה, ושם דף ב.ו/י שמפתח גשמים ביד הקב"ה ולא נמסר לשליח.

נמצא שכמעט כל העבירות הן סיבה לעצירת גשמים. ורבנו מדבר משתים מהן, ומבאר אותן בדרך מחודשת. כי לכאורה בחז"ל משמע שעצירת הגשמים היא עונש מהקב"ה על איזה עבירה, ואילו מרבנו משמע עכ"פ בסיבה הראשונה ומסתמא גם בשניה, שהעבירה בעצמה גורמת לעצירת הגשם, עד שהשכל מחייב שכך יהיה.

וכשם שמבאר רבנו שתי סיבות לעצירת גשמים, גם מבאר שני ביאורים כיצד נעשה הגשם, ביאור ראשון שיש כח באדמה להעלות אד מן הארץ שעל ידו נעשה מטר כמ"ש אד יעלה מן הארץ והשקה את האדמה. בביאור שני מבאר רבנו שע"י כבוד התורה בא הגשם. וצ"ע לכאורה שני הביאורים האלה בהם נחלקו חז"ל עיין תענית ט:ו. רבי אליעזר אומר שהגשמים ממי אוקיינוס הם באים שנאמר ואד יעלה מן הארץ, (וכטעם ראשון של רבינו). ורבי יהושע אומר שהעננים מקבלים מי מטר מלמעלה ממים עליונים/י, ולכאורה זהו הביאור שני של רבנו דהיינו מכבוד ה' והתורה. (עיין בזה לקמן)

כאמור רבנו מתחיל משפיכות דמים שגורם לעצירת גשמים, ומבאר ששפיכות דמים מעורר את הקללה שנתקלל קין על הריגת הבל "לא תוסיף הארץ תת כוחה לך", ומבאר שהכוונה לכח הארץ לגרום לירידת גשמים כמ"ש ואד יעלה מן הארץ והשקה את האדמה. ואמנם שגשמים נעצרים בעוון שפיכות דמים מבואר בחז"ל כנ"ל, ושהגשמים גדלים מן הארץ/י ושהדם יחניף את הארץ דהיינו יגרום לארץ שלא יהיה גשמים/י, וששפיכות דמים פוגם בארץ/י ומטמא את הארץ באופן ישיר, מה שלא מצינו לשון כזה בשאר עבירות,

² פרקי דרבי אליעזר (היגר) - "חורב" פרק יז - ר' פנחס אומר שלש שנים שנהרג שאול ובניו בא רעב בימי דוד שלשה שנים שנה אחר שנה, שני' ויהי רעב בימי דוד שלש שנים, ולמה שנה אחר שנה, בראשונה עלו כל ישראל לרגלים, אמר להם דוד צאו וראו שמא יש בכם בני אדם שהם עובדי ע"ז, **שבעון ע"ז הגשמים עוצרים**, שנאמר השמרו לכם פן יפתה לבבכם, מה כתיב אחריו וחרה אף ה' בכם, יצאו ובדקו ולא מצאו, בשנה שנייה עלו כל ישראל לרגלים, אמר להם דוד צאו וראו שמא יש בכם בני אדם מגלה עריות, **שבעון מגלה עריות הגשמים נעצרים**, שני' ותחניפי ארץ בזנותיך, מה כתוב אחריו וימנעו רביבים ומלקוש לא היה, יצאו ובדקו ולא מצאו, בשנה השלישית עלו כל ישראל לרגלים, אמר להם דוד צאו וראו אם יש בכם בני אדם שופכי דמים, **שבעון שופכי דמים הגשמים נעצרים** שנאמר ולא תחניפו את הארץ, יצאו ובדקו ולא מצאו, אמר להם דוד מכאן ואילך אין הדבר תלוי אלא בי, מיד עמד והתפלל לפני ה' על שאול,

¹ **תענית דף ב.** אמר רבי יוחנן שלשה מפתחות בידו של הקדוש ברוך הוא שלא נמסרו ביד שליח ואלו הן מפתח של גשמים מפתח של חיה ומפתח של תחיית המתים מפתח של גשמים דכתיב יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך בעתו.

¹ **עיין תענית ט:** תניא רבי אליעזר אומר כל העולם כולו ממיימי אוקיינוס הוא שותה שנאמר (בראשית ב' ו') "ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה", אמר לו רבי יהושע והלא מימי אוקיינוס מלוחין הן, אמר לו ממתקין בעבים. רבי יהושע אומר כל העולם כולו ממים העליונים הוא שותה שנאמר (דברים יא יא) "למטר השמים תשתה מים", אלא מה אני מקיים "ואד יעלה מן הארץ" מלמד שהעננים מתגברים ועולים לרקיע ופותחין פיהן כבוד ומקבלין מי מטר שנאמר (איוב לו כז) יזקו מטר לאדו.

פרש"י - ממיימי אוקיינוס. כלומר ממים של מטה ולא ממים של מעלה שנאמר ואד יעלה מן הארץ ששתה בארץ ועלה: מלוחין הן. ואין תבואה גדילה מהן: יזקו מטר לאדו. רקיעין מוציאין מים לעבים: יזקו. כמו יצוקו צק לעם ויאכלו (מלכים ב ד):

ובירושלמי נחלקו בזה רבי יוחנן וריש לקיש הובאו דבריהם בתוס' סוכה יב. - בפסולת גורן ויקב הכתוב מדבר. רבי יוחנן לא יליף מענני כבוד מפרש בירושלמי דין כדעתיה ודין כדעתיה רבי יוחנן אמר עננים למעלה היו כלומר מן השמים הן באין ואין זה גידולו מן הארץ דקתני מתניתין, ור"ל אמר למטה היו. ר' יוחנן מדמי להו כאדם המשלח לחברו חבית וקנקנים, וריש לקיש מדמי ליה כמאן דאמר לחבריה שלח קופתך וסב לך חייטין, והכי נמי איתא בבראשית רבה (פרשה יג) ר' יוחנן אמר אין עננים אלא למעלה שנאמר "וארו עם ענני שמיא", ריש לקיש אמר אין עננים אלא מלמטה שנאמר "מעלה נשיאים מקצה הארץ", על דעתיה דרבי יוחנן לאחד שכיבד את חברו בחבית של יין וקנקנים, על דעתיה דר"ל לאחד שאמר לחבירו תן לי סאה חייטין אמר לו הבא לי קופתך ובא מדוד, כך אמר הקב"ה לארץ אייתי ענני וקביל מיטרא:

וצ"ע ממדרש רבה פרשה יג פסקה ט - וכך היתה הארץ שותה מתחלה דכתיב ואד יעלה מן הארץ וחזר בו הקב"ה שלא תהא הארץ שותה אלא מלמעלן רבי חנן דציפורי בשם רבי שמואל בר נחמן אמר מפני ד' דברים חזר בו הקב"ה שלא תהא הארץ שותה אלא מלמעלן מפני בעלי זרוע ובשביל להדיח טללים הרעים ושיהא הגבוה שותה כנמוך ועוד שיהיו הכל תולין עיניהם כלפי מעלה הה"ד (איוב ה) לשום שפלים למרום:

¹¹ **דהיינו מים העליונים אשר מעל הרקיע.** עיין בראשית א' (ו) ויאמר אלהים יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל בין מים למים: (ז) ויעש אלהים את הרקיע ויבדל בין המים אשר מתחת לרקיע ובין המים אשר מעל לרקיע ויהי כן:

ופרש"י שם פסוק ו - שיש הפרש בין מים העליונים לרקיע כמו בין הרקיע למים שעל הארץ. הא למדת שהם תלויים במאמרו של מלך:

¹ **כמבואר בסוכה** ואד יעלה מן הארץ מכאן שהסכך בעיניו גידולו מן הארץ כמו האד.

¹ **ירושלמי תענית פ"ג ה"ג** בעון ד' דברים הגשמים נעצרין בעון עובדי עכו"ם מגלי עריות ושופכי דמים ופוסקין ברבים ואינן נותנין. בעון שופכי דמים מניין, דכתיב כי הדם הוא יחניף את הארץ - כי הדם הוא יחן אף על הארץ.

¹¹ **ילקוט שמעוני** (המבואר) במדבר פרק לה רמז תשפח - ולא תחניפו את הארץ. הרי זו אזהרה לחנפים (לא להחניף לרצוח). ד"א ולא תחניפו את הארץ אל תגרמו לארץ שתהא מתנפת לכם (שמראה כאילו עושה פירות ועושה פירות מרקיבים). כי הדם הוא יחניף רבי יאשיה אומר לשון

כמבואר ביומא פה.^{טו} שפיקוח נפש דוחה כל התורה ממה שהותר להרוג הבא במחתרת אע"פ שהריגתו היא מעשה רצח שמטמא את הארץ מבואר שלא איבוד הנפש סיבה שהיא חמורה אלא מה שמטמא את הארץ. כל זה נמצא בחז"ל.

והחיידוש של רבנו שמבאר שהאדיים עצמם העולים מן הארץ במקום להיות ענני מטר נעשים שפיכות דמים, וזה צריך ביאור. ואולי לבאר בדוחק, שאד יעלה מן הארץ הכוונה לתפלה שאדם מתפלל על הגשמים שבשעת שפיכות דמים עולות נשמות המתים ואזי לא עולות התפילות וזה בחי' שנעשה מאד התפילה אד שפיכות דמים דהיינו הנשמות העולות מן הארץ קודם זמן ומקטרג על ירידת גשמים.

וצריך להבין מדוע התורה מתייחסת לארץ כאל בעל בחירה החוטא ונענש. וקצת לקרב לשכל נראה ללמוד ממה שאמרו בפרק שירה שכל דומם צומח וחי משבח להקב"ה, ונחלקו בזה האם הם עצמם אומרים או השר הממונה עליהם, כמבואר במדרש (בר"י ז) אין לך עשב שאין לו מלאך הממונה עליו ומכה בו ואומר לו גדל. ולמ"ד שהבריאה בעצמה משבחת נראה שעצם התפקוד של כל פרט בבריאה כשמתפקד כראוי זו היא שירתו, ובפסוק השייך לו רמוז תפקידו ואזי עצם עשיית רצון קונו היא שירתו את הפסוק הכתוב בפרק שירה. אבל ממה ששייך בה חטא נראה פשוט שהכוונה למלאך הממונה ואע"פ שאין למלאך בחירה, שייך בו שישנה מהצווי לאיזה כוונה נעלמת שנדמית לחטא.

ממה שלא יצאה הבריאה לפועל במעשה בראשית עד שנברא אדם והתפלל מבואר שהתנהגות האדם לפי מצוות התורה בזה תלוי כל תפקוד הבריאה, לכן גם החטא הראשון של האדמה שלא הוציאה עץ בטעם פריו, לפני בריאת האדם, לא נענשה אלא ביום השישי^{טז} כשנענש האדם^{טז}. הכי נמי קיללת "לא תוסף האדמה תת כוחה לך" שעליו מדבר רבינו, ומשמע שהוא טבע שנטבע באדמה לא לתת כוחה לאד שיעלה ממנה להשקות את האדמה כשיש שפיכות דמים, כי מהאד נעשה שפיכות דמים, אע"פ שחטאה היה במה שהיא בלעה את דמי הבל, אע"כ כתיב תת כוחה לך, דהיינו שנאמר לקין ולא לאדמה, כי קלקול מעשיו של האדם מקלקל את הבריאה, וגם אינה נענשת אלא כשהאדם מקלקל מעשיו.

ועונש האדמה (ראיתי מבארים) התחיל מקלקול כוחה לגדל גלוסקאות וכלי מילת (שבת ל: וכתובות קיא:), הפירוש שהחטא גרם לקלקול צינורות השפע מלמעלה וממילא ניתן רשות לכוחות הטומאה והקלי" וסט"א להדבק באדמה כמבואר במקובלים שע"כ הזהירו שלא לילך יחף, וכשיתוקן לעת"ל היא תחזור לגדל גלוסקאות. דהיינו אע"פ שבימי נח נתכפר קצת חטאה וחזרה לגדל פירות אבל עדיין נשארה קללת בועת אפך תאכל לחם וכ"ש לגדל גלוסקאות שלא חזרה. ולדברי רבנו גם קללת קין נשארה, אלא שלא על שפיכות הדמים של קין, אלא שנשארה בה הטבע שכל שפיכות דמים לעולם יעורר את השפיכות דמים של קין, ונעשה מהאד העולה ממנה להוריד מטר, וממילא נעשה עצירת גשמים.

הקללה היא עונש או מציאות של שינוי בטבע, מרבנו כאן שאומר שכל שפיכות דמים נעשה מהאד שהיה צריך לעלות ולהשקות את האדמה, משמע שהקללה נעשית טבע, וצ"ע האם דווקא, שפיכות דמים או כל חטא. כי בחז"ל מצינו הרבה סיבות לעצירת גשמים, גלוי עריות וע"ז ופוסקי צדקה שלא נותנים ועוד הרבה, ונראה הטעם מבואר בפרש"י כשאדם חוטא מקללים את אמו שילדתו וגידלה אותה, הכי נמי האדמה מתקללת על כל חטאי האדם, כי ממנה נברא. וכמ"ש (דברים יא יז) וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים וכו'. ונראה לפי דברי רבנו שדווקא שפיכות דמים נעשה מהאד העולה מן האדמה, אבל שאר עבירות לא נעשה מהאד, אלא הן עונש, דהיינו חרון אף שעושה רושם.

נוטריקון יחון אף על הארץ (בעון רציחה משרה חרון אף על הארץ ועי"ז לא ירדו גשמים). ולארץ לא יכופר למה נאמר. לפי שהוא אומר (דברים כא ד) וערפו שם את העגלה הרי שנתערפה עגלה ואח"כ נמצא ההורג שומע אני פוטרין אותו, ת"ל ולארץ לא יכופר (לדם אשר שופך בה עי אם בדם שופכו (במדבר לה ל)). ולארץ לא יכופר הרי עגלה כאדם מה אדם תולה אף עגלה תולה. ולא תטמא את הארץ היא טהורה מליטמא ואין כל הארצות טהורות מליטמא.

עוד שם – ולא תטמא את הארץ מגיד הכתוב ששפיכת דמים מטמא את הארץ ומסלקת את השכינה.

^ט עיין יומא דף פה. מניין לפקוח נפש שדוחה את השבת נענה רבי ישמעאל ואמר אם במחתרת ימצא הגנב ומה זה ספק על ממון בא ספק על נפשות בא ושפיכות דמים מטמא את הארץ וגורם לשכינה שתסתלק מישראל ניתן להצילו בנפשו קל וחומר לפקוח נפש שדוחה את השבת

רש"י – ושפיכות דמים – שהותר לבעל בית לשפוך דמו של זה להצלת ספק נפשו, עבירה חמורה היא, שמטמאת את הארץ כדכתיב (במדבר לה) ולא תטמא את הארץ גבי פרשת רוצחין:

^י בראשית פרק ג (יז) ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך ותאכל מן העץ אשר צויתוך לאמר לא תאכל ממנו ארוהה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה כל ימי חייך: (יח) וקוץ ודרדר תצמיח לך ואכלת את עשב השדה:

^{יא} ראיתי שואלים הרי האדמה חטאה ביום שלישי ומדוע נענשה רק ביום שישי ומתרץ כי עונש האדמה נוגע לאדם וא"א לקללה אם האדם לא חייב בעונש אבל ביום שישי שהאדם חטא אזי כבר אין מניעה להעניש את האדמה.

אמנם ראה אור החיים שם שמבאר שבגלל חטאה של האדמה שלא הוציאה טעם העץ כטעם הפרי זה גרם לחטא חוה ואדם. ולפ"ז עיקר ענשה שגרמה לחטא האדם ולא על חטאה הפרטי.

בעניין חומר שפיכות דמים שרבנו מבאר שמעורר קללת קין "לא תוסף האדמה תת כוחה וכו'" ופירש שהכוונה לכוחה להעלות אד שיהפך לעננים המורידים מטר, ומבואר בתוס' (י) שהקללה היתה כיון שבלעה את דמו של קין בלא להשאיר רושם, ובכך כיסתה על חטאו של קין, וכתוב (במדבר לה לג) ולא רץ לא יכופר וכו' כי אם בדם שופכו. כי דם הנרצח לא נח עד שיהרג הרוצח (י). וכן ראיתי בחבצלת השרון (דברים כא ח) שמוכיח שבכל החייבי מיתות בית הדין החיוב הוא על שעבר עבירה חומרה שחיובה מיתה, אבל בשפיכות דמים יש עוד חיוב מיתה מצד תועבת שפיכת הדם, שעל זה הדם לא נח. והיא תועבה שמטמאת את הארץ כנ"ל מיומא פה. שטומאת הארץ ע"י הרצח חמור מהאיבוד נפש. עד כדי כך שגם זקני העיר הקרובה לחלל חייבים על שנמצא הרוג סמוך לעירם, וצריכים כפרה בעריפת עגלה וידידי ידינו לא שפכו את הדם הזה ועיננו לא ראו כפר לעמך ישראל אשר פדית ה'. וכמבואר ברמב"ם הלכות רוצח ד' (י) שכוין שהוא השחתת ישובו של עולם מחמירים בו יותר מכל העבירות והורגים את הרוצח אפילו בלא התראה ובעדים שראו זה אחר זה וכו'. ועל כן לא מכפרת העגלה על הרוצח אפילו בשוגג אלא רק על העם וזקניו, אבל אם נמצא הרוצח ואפילו אם מתברר שהרג בשוגג, אעפ"כ חייב גלות ונהרג ע"י גואל הדם חוץ לעיר המקלט כמבואר בכתובות לו: (י). (וצ"ע אולי גם הריגת גוי נחשב השחתת ישובו של עולם אע"פ שאין בו דין מיתה וגלות (י)) ועל כן נראה שעצירת הגשמים בעוון שפיכות דמים נקבע מאז חטאו של קין בטבע הארץ שכל שפיכות דמים תעורר את הקללה שנתקללה האדמה לא תוסף תת כוחה לך, ואינו רק עונש על שעבר על רצון ה', שבזה כיון שמפתח גשמים ביד ה' אינו פותח כשישראל אינם ראויים.

מוהר"ן בלק"ה תענית ב' כשכותב שמלחמות ושפיכות דמים גורם לעצירת גשמים מוסיף ומלחמות היינו מחלוקת. וצ"ע כוונתו בעניין מחלוקת כי רבנו מבאר ששפיכות דמים היא המעורר את הקללה שנתקלל קין על שהרג את הבל, ולכאורה מרבנו משמע דווקא דם ממש כמו ששפך קין. אבל ממוהר"ן שמוסיף מחלוקת

² **סנהדרין לו:** ואמר רב יהודה בריה דרבי חייא מיום שפתחה הארץ את פיה וקיבלתו לדמו של הבל שוב לא פתחה שנאמר מכנף הארץ זמירות שמענו צבי לצדיק מכנף הארץ ולא מפי הארץ איתבייה חזקיה אחיו ותפתח הארץ את פיה אמר ליה לרעה פתחה לטובה לא פתחה.

תוספות – מיום שפתחה בו – כל דמים נבלעים בארץ אלא שרישומן ניכר ושל הבל אין רישומן ניכר כלל:

ובבאר שבע [ס' ע"א] כתב דכנראה הוקשה לתוס' תמימת הלבוש עה"ת שם דהלא טבע הארץ לבלוע דם, וע"ז תירצו דמ"מ לא היה רישומו של דם ניכר, ובבאר שבע תירץ [ואפשר זוהי כוונת התוס'] דבאמת פצתה הארץ את פיה דרך נס [וכבמעשה קרח] לקבל הדם כדי שלא יהיו ניכרים מעשיו הרעים של קין, וזהו החטא של האדמה שנענשה עליה בקללה, עכ"ד, הרי שיש חומר מיוחד בעצם שפיכת הדם על הארץ: **ויש להוסיף**, דחטא הארץ בפתיחת פיה לקבל דמו של הבל ענינו להעלים את שפיכת הדם שעל הארץ, וזהו קלקול ישובו של עולם, כי בדין הוא שהנרצח תובע את דמו עד שינקום ברוצח או שיתכפר, כמש"נ לעיל: [חבצלת השרון (דברים כא ח)]

³ **עין פסיקתא רבתי פרשה כד** – לא תרצח (שמות כ' י"ג) לא תתצח לא תעשה הדם (צורף) (צורח) (ורוצח) עליך מעשה באשה אחת שהיו לה שני בנים עמד אחד מהם והרג את אחיו מה עשתה נטלה דמו ונתנה בצלוחית כל זמן שהיה הדם תוסס ידעה שהוא חי וכיון שנח ידעה שהוא מת. ע"כ. וכן בגיטין ג: דמו של זכריה הנביא לא נח והי תוסס וכו'.

⁴ **רמב"ם יד החזקה** הלכות רוצח ושמירת נפש פרק ד (ח) ההורג נפשות ולא היו שני העדים רואין אותו כאחת אלא ראהו האחד אחר האחד או שהרג בפני שני עדים בלא התראה או שהוכחשו העדים בבדיקות ולא הוכחו בחקירות כל אלו הרצחנין כונסין אותן לכיפה ומאכילין אותן לחם צר ומים לחץ עד שיצרו מיעיהן ואחר כך מאכילים אותן שעורים עד שכריסם נבקעת מכובד החולי: (ט) **ואין עושין דבר זה לשאר מחוייבי מיתת בית דין** אלא אם נתחייב מיתה ממתין אותו ואם אינו חייב מיתה פוטרין אותו **שאי"פ שיש עונות חמורין משפיכות דמים אין בהן השחתת ישובו של עולם כשפיכות דמים** אפילו ע"ז ואין צריך לומר עריות או חילול שבת אינן כשפיכות דמים שאלו העונות הן מעבירות שבין אדם להקב"ה אבל שפיכות דמים מעבירות שבינו לבין חבירו וכל מי שיש בידו עון זה הרי הוא רשע גמור ואין כל המצות שעשה כל ימיו שקולין כנגד עון זה ולא יצילו אותו מן הדין שני' אדם עשוק בדם נפש וגו' צא ולמד מאחאב עובד ע"ז שהרי נאמר בו רק לא היה כאחאב וכשנסדרו עונותיו וזכותיו לפני אלהי הרוחות לא נמצא עון שחיובו בליה ולא היה שם דבר אחר ששקול כנגדו אלא דמי נבות שני' ותצא הרוח ותעמוד לפני ה' זו רוח נבות ונאמר לה תפתה וגם תוכל והרי הוא הרשע לא הרג בידו אלא סיבב קל וחומר להורג בידו:

⁵ **כתובות דף לו:** ולא תקחו כופר לנפש רוצח למה לי דאמר רחמנא לא תשקול ממונא מיניה ותפטריה מקטלא לא תקחו כופר לנוס אל עיר מקלטו למה לי דאמר רחמנא לא תשקול ממונא מיניה ותפטריה מן גלות ותרי קראי למה לי חד בשוגג וחד במזיד וצריכי דאי אשמעינן מזיד משום דחמיר איסוריה אבל שוגג דלא חמיר איסוריה אימא לא ואי אשמעינן שוגג משום דליכא איבוד נשמה אבל מזיד דאיכא איבוד נשמה אימא לא צריכא ולא רץ לא יכופר לדם אשר שופך בה כי אם בדם שופכו למה לי מבעי ליה לכדתניא מנין שאם נתערפה עגלה ואח"כ נמצא ההורג מנין שאין פוטרין אותו שנאמר ולא רץ לא יכופר לדם אשר שופך בה וגו'

⁶ **עין יומא דף כב:** "וירב בנחל" (שמואל א-טו ה), אמר רבי מני על עסקי נחל בשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא לשאול לך והכית את עמלק אמר ומה נפש אחת אמרה תורה הבא עגלה ערופה כל הנפשות הללו על אחת כמה וכמה ואם אדם חטא בהמה מה חטאה ואם גדולים חטאו קטנים מה חטאו יצאה בת קול ואמרה לו אל תהי צדיק הרבה.

רבנו חננאל – וירב בנחל על עסקי נחל כלומר כבדה עליו גזירת שמים והיה אומר אם נמצא חלל במחנה מביאין עגלה ערופה כל הנפשות הללו (של עמלק) שהרגנו עאכ"ו שצריכין להקריב כדי להתכפר לכן השאיר מיטב בהמה (כדי להקריבן כפרה על היגת העמלקים) יצתה ב"ק ואמרה לו אל תהי צדיק הרבה.

מבואר ששאלו למד שאפילו הריגת עמלק יש בה השחתת ישובו של עולם שצריך כפרה, ולכאורה טעה בעמלק שהתורה ציוותה מחה את זכר עמלק, אבל בשאר גויים אמנם כך שיש השחתת ישובו של עולם והריגתם צריכה כפרה אע"פ שלא חמור כהריגת ישראל.

משמע לכאורה ששפיכות דמים לאו דווקא רציחה ודם ממש, אלא גם אבק רציחה המבואר בחז"ל¹⁷ שהוא המלבין פני חברו ברבים דאזיל סומק ואתי חיוורא, מעורר את הקללה הנ"ל וגורם לעצירת גשמים, ומסתמא בפרט כשמבזים צדיק גדול, שכנראה לזה כיוון מוהר"ן, שכידוע הוא ואנ"ש חיו את המחלוקת על הצדיק וסבלו ממנה מאד בכל יום במסירות נפש והיו בסכנת הריגה ממש לבד מביזיונות בכל יום, ומכות, שנמשך עוד הרבה שנים גם אחרי הסתלקותו. ועיין תורה רס שהביזיון שמבזים אדם ומכפישים שמו היא מסירות נפש שעולה למעלה, כהסתלקות ממש. ואפשר כוונת מוהר"ן לומר שגם זה נעשה מהאד העולה מן הארץ שבמקום שהאד יעלה להוריד מטר, הוא נעשה שפיכות דמים דהיינו נפשות שעולות למעלה.

בעניין שמכבוד התורה בא גשמים, רבנו לא מבאר כיצד, רק סומך זאת על הפסוק "אל הכבוד הרעים, ה' על מים רבים", ומבאר במדרש על פסוק זה שבמתן תורה עם התגלות כבוד ה' גם ירדו גשמים. כאמור לעיל נחלקו רבי אליעזר ורבי יהושע, האם הגשמים באים ממי אוקיינוס שנאמר "ואד יעלה מן הארץ" ונעשה ענן מוריד מטר, או שעולה למעלה ומקבל ממים העליונים, ועי"ז מוריד גשם. ורבנו בטעם שע"י שפיכות דמים נעצר הגשם, מבאר שהאד העולה מן הארץ נעשה שפיכות דמים ממילא נעצר הגשם. ולעיל אמרנו שאולי כוונת רבנו שמכבוד התורה בא גשמים, זה לשיטת ר"י שממים עליונים נעשה המטר. ובאמת שני הטעמים צריכים זה לזה, שהרי האד עולה מן הארץ עפ"י רוב לא נעשה גשמים, וכן הענן המתמלא ממים העליונים בהכרח צריך תחילה להתהוות ענן מהאד העולה מלמטה כדי שיקבל ממים העליונים, והבן יהודע ביאר¹⁸ דעת ר"י שמים העליונים הם רוחניים ויורדים ומתגשמים למים גשמים בענן, ואולי לזה רומז רבנו שכבוד התורה נעשה מטר כי התורה נמשלה למים והיא בחי' מים רוחניים ומתגשמים ונעשים מטר, והזמן הראוי הוא בזמן זריעת התבואה, בתחילת החורף דהיינו ע"י שמלמדים תורה לחכם, אבל כשכבוד התורה נמסר לכסיל בחי' זורק אבן למרקוליס, דהיינו חילוף הכבוד, אזי המטר בקציר דהיינו שמתחלף זמנו.

כשהתורה נמסרת לתלמיד שאינו הגון, העונש על זה הוא כפול, כי עי"ז הגשם בזמנו נעצר, וגם מחייב את הרב המלמד בתפיסה. ובשניהם הטעם מדה כנגד מידה, שכיון שמסר תורה שהיא כבודו ית', למח הכסיל, מקום רע, נענש שהמטר המתהווה מהכבוד, ירד בזמן רע, דהיינו שלא נעצר לגמרי אלא נעצר בזמנו הראוי ויורד בזמן שהוא מזיק. וטעם שנענש בתפיסה מדה כנגד מדה, שכיון שע"י הלימוד לתלמיד שאינו הגון, נמשכה התורה ועמה אלוקותו ית', ונאסרה במח פגום, לכן עונשו שגם הוא יהיה בתפיסה בבית האסורים.

ומענין לענין באותו ענין, דהיינו מענין המלמד תורה לתלמיד שאינו הגון, ממשך רבנו לבאר הסיבה שרבי עקיבא שנתפס ע"י הרומאים לבית הסוהר, כיון שכשלימד תורה ברבים, היו בין הלומדים גם תלמידים שאינם הגונים, והעונש על זה תפיסה כנ"ל.

ועל פי זה מבאר רבנו שיחה תמוהה בין רבי עקיבא לרבי שמעון, שכר"ש בא לבקר את ר"ע בבית האסורים אמר לו למדני תורה, אמר לו ר"ע איני מלמדך, אמר לו ר"ש אם לא תלמדני אני אומר ליוחאי אבא ומסורך למלכות. וכל המפרשים תמהים כיצד יתכן שר"ש ידבר כך לרבו? ומה כוונתו הרי ר"ע כבר בבית האסורים? ורבים ניסו כוחם לבאר את המעשה הזה. ורבנו מבאר בדרך מיוחדת עפ"י הנ"ל.

ומבאר רבנו כוונת רשב"י, שהיה חושב מחשבות כיצד ימתיק את עונש התפיסה מר"ע ע"י שיגרום לו ללמדו תורה, כי ע"י שיחזור וילמד תורה לתלמיד הגון, יתקן הפגם הנ"ל שלימד לתלמיד שאינו הגון. ולא יצטרך לתקן זאת ע"י ישיבה בתפיסה.

ור"ע אמר איני מלמדך, כוונתו לומר שלא יועיל בזה, כי סבר שכיון שהוא בן גרים אין לו חסדים שעל ידם תורתו היא תורת חסד שבכוחה לתקן הפגם הנ"ל. ור"ש ידע שאעפ"כ יש לר"ע חסדים מצד עצמו אלא שמרוב ענוותנותו סובר שאין לו, לכן אמר ר"ש אני אפעל שתהיה מוכרח ללמדני תורה, וזה ע"י שאני אומר תורה, כי לי יש חסדים, וזהו שא"ל ר"ש אם לא אומר אותך ליוחאי אבא וימסורך למלכות, פי' אני אומר תורה כי יש לי חסדים מיוחדים אבי, ועי"ז אכניס בך גדלות דהיינו בחי' מלכות, ועי"ז תהיה מוכרח ללמדני תורה. ואמנם אחרי כן ר"ע לימד את ר"ש חמש הלכות.

כי באמת ר"ע רצה ללמד כמבואר בשיחה עם רשב"י שאמר שיותר ממה שהעגל רוצה לינק רוצה הפרה להניק, ומשמע שגם לא חשש ללמד כמבואר שם בגמ' בהמשך שאמר לרשב"י חמש הלכות. נמצא שרק לא

¹⁷ עיין שערי תשובה (לרבינו יונה גירונדי) שער ג' אות קלט – והנה אבק הרציחה – הלבנת פנים, כי פניו יחורו ונס מראה האודם, ודומה אל הרציחה. וכן אמרו רבותינו זכרונם לברכה (בבא מציעא נח, ב). והשנית, כי צער ההלבנה מר ממות, על כן אמרו רבותינו זכרונם לברכה (בבא מציעא נט, א): לעולם יפיל אדם עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים. ולא אמרו כן בשאר עבירות חמורות, אכן דמו אבק הרציחה אל הרציחה, וכמו שאמרו (סנהדרין ער, א) כי יהרג ולא ירצח. ודומה לזה אמרו שיפיל עצמו לכבשן האש ולא ילבין פני חבירו ברבים. ולמדו זה מענין תמר, שנאמר (בראשית לח, כה): "היא מוצאת והיא שלחה אל חמיה וגו'" , הנה כי אף על פי שהוציאוה לישוף, לא גלתה כי היתה הרה מיהודה, שלא להלבין פניו:

¹⁸ בן יהודע תענית דף ט: – ומה שאמר ר' יהושע מן מים העליונים שותה, כונתו הוא כי יורדים מים רוחניים מלמעלה, וכשיורדים למטה הם מתגשמים, והעבים מקבלים אותם ואז נוזלים על הארץ מאותם העבים,

הסכים עם רשב"י שהלימוד שלו עמו יתקן הפגם ויגרום לבטל גזרת השמים הנ"ל שלימד לתלמיד שאינו הגון, לכן עליו לתקן זאת בתפיסה.

ואולי בסתר לבו גם לא רצה לצאת כמו שאמר בשעה שסרקו בשרו, כל ימי בשעת ק"ש הצטערתי על דבר זה שאזכה למות באמת על קדוש ה', ולא רק בדמיון.

וצ"ע כי רבנו בשיחות הר"ן סוף סימן ערב מבאר שר"ע נתפס בגלל גדלות, דהיינו גאווה, וכמבואר בתורה כב שעונש הגדלות הוא תפיסה. ואילו כאן בתורה, מבואר שנגזר עליו תפיסה כיון שלימד לתלמידים שאינם הגונים. ואדרבה מפורש כאן שהיה ענו.

ואולי כיון שהנושא כאן הוא המשך לתחילת התורה שדיבר מעצירת גשמים, והטעם השני לעצירתם הוא לימוד לתלמיד שאינו הגון, לכן נקט כאן טעם זה. ואולי כי באמת שזה הטעם העיקרי לתפיסת ר"ע, ומה שנתפס על גאווה היה בחי' של ישות דקה מאד שמדקדק הקב"ה עם צדיקים גדולים מאד.

וצ"ע כיון שבסופו של דבר ר"ש הכריחו לומר לו תורה, מדוע לא הועיל שלא יוצרך לעונש התפיסה, ואולי באמת כדי לתקן זאת צריך ללמד הרבה לתשובת המשקל ולא רק ה' הלכות, ועוד אולי כיון שעדיין הטעם השני של גאווה דקה לפי בחינתו נשאר, ורק ע"י מסרקות של ברזל זכה למדרגתו האמיתית של ביטול גמור/ט"ו עד שלא נשאר שום רושם של ישות/כ"ב, כנדרש ממנו לפי גודל נשמתו. כמו ששמעתי מהרב שזה החילוק בין רבי עקיבא בה' לרבי עקיבא בא', שע"י המסרקות של ברזל זכה להכלל באלופו של עולם לגמרי, אזי נקרא רבי עקיבא בא'.

קושיות

- א. בזמן מלחמה השכל מחייב יקרות, כי מעורר הקללה שנתקלל קין לא תוסף האדמה תת כוחה לך. צ"ע כי זו קללה שהקב"ה קילל את קין אמנם על שפיכות דמים, אבל האם אפשר להסיק מכאן שכל קללה של הקב"ה היא נעשית מציאות, עד כדי כך ששייך על זה לשון השכל מחייב שכך יהיה.
- ב. עוד צ"ע הרי כבר נתקללה האדמה, וא"כ אין לה את הכח הזה, ומתי חוזר לה כוחה שנאמר שהקללה חוזרת בכל שפיכות דם. ואם תאמר שנתקללה שדווקא כוחה לקין לא תתן אבל לאחר כן, א"כ מדוע כשחוזרת הקללה היא חוזרת לכלום שהרי הגשמים נעצרים לכולם דאי לאו הכי לא מחייב שיהיה יקרות בעולם.
- ג. צ"ע שמוהר"ן הוסיף שמלחמות היינו מחלוקת, ולקמן מקללת קין מבואר שהכוונה לשפיכות דמים. האם כוונת מוהר"ן לומר שגם אבק רציחה כגון מלביץ פני חברו, דאזיל סומקא ואתי חיורא גורם לעצירת גשמים מאותו הטעם שהאד העולה מן הארץ נהפך לשפיכות דמים.
- ד. צ"ע מה שאומר שמהאד העולה מן הארץ נעשה שפיכות דמים, לכאורה אין לזה שום ביאור.
- ה. לשון הפסוק והאדמה לא תוסיף תת כוחה ולא מבואר איזה כח, ובפשטות הכוונה לכוחה לגדל צמחים, שנתקללה שתוציא פירות דלים, או רקובים, וצ"ע שרבנו כאילו ממציא עוד כח חדש שיש לאדמה להעלות אד שממנו יהיה מטר, אע"פ רוב האדים באים מהים ואוקיינוס ולא מהאדמה, ועוד שהאד עולה מחום השמש ולא מכח האדמה, ועוד גם האד העולה מהן האדמה לכאורה אין לאדמה כל שליטה בזה. אבל באמת כל זה לא חרוש של רבנו אלא חז"ל כבר אמרו שהאד נחשב גדולי קרקע, ושיש קשר בין האדמה לשפיכות דמים.
- ו. צ"ע כיון שמוהר"ן מבאר שמלחמות היינו מחלוקות נמצא שהמחלוקות עוצרות את הגשמים וא"כ כיון שהעולם תמיד מלא מחלוקות כיצד אעפ"כ יש גשמים? ומדוע דייקא בימי אחאב שלא היה לשון הרע (דברים רבה ה' ו') דייקא אז היה ג' שנים עצירת גשמים. אולי כמו שע"י שמלמד תלמיד הגון מתקן העוון שלימד לתלמיד לא הגון, הכי נמי מתקן את עצירת הגשמים שנגרם ע"י הלימוד לתלמיד שאינו הגון. והכי נמי הלימוד מתקן גם את עצירת הגשמים שמחמת המחלוקות. וכמ"ש המעדני מלך שאת עיקר המחלוקות עושים התלמידים שאינם הגונים הנ"ל.

^ט כיון שהיה בן גרים ובעל תשובה, היה צריך יותר ייסורים כדי להעביר הזהמה מנשמתו הענקית.

עיין שער הגלגולים הקדמה לח – גם א"ל, כי לסבה שהיו ריב"ז, ור' עקיבא, שניהם עמי הארץ, בתחלת בחרותם, בארבעים שנה הראשונים, ובפרט ר' עקיבא, שהיה אומר מי יתן לי ת"ח ואנשכנו כחמור, ומוזה תבין שאר דברים כשהיה ע"ה מ' שנה ובהכרח שהיה להם חטאת נעורים. וא"ל, כי הסבה היא, לפי שהיתה נפשם בחי' טפת זרע, מאותם עשר טיפין שהוציא יוסף הצדיק מבין עשר אצבעותיו, כמאמר רז"ל וע"כ היו עמי הארץ מ' שנה הראשונים, ונאחזו בהם החצונים קצת באותם הימים, ולסבה זו הוצרכו להתגלגל אחר כך בכל הגלגולים הנזכרים, ולסבה הנזכרת נכנסה נפש גדולה וקדושה כזו בר' עקיבא, שהיה בן גרים, ולא מורע ישראל. והסבה היא, לפי שהיא טפת זרע יוסף, שיצאה מבין צפורניו, בעת הרהורו באשת אדוניו כנודע. ונודע מ"ש בזה בפרשת ויקרא דף י"ד ריש ע"ב, כי הגר קשה לאעברא וזהמא מיניה, אפילו עד תלתא דרי. ואח"כ כיון שר' עקיבא היה בן גרים, בהכרח שנאחזו בו החצונים בהיותו ע"ה כנוכר.

(גם ע"ש בהמשך דבריו שמהר"ח היה גלגול של ר"ע ובצערותו היה בו גאווה גדולה בלבו, קצת משמע שגם זה מטעם הנ"ל)

^כ עיין תורה נב – ...אפרוש פי יכול להיות אחר שבטל כל התאוות ומדות רעות, עדין נשאר ממנו פלום. דהיינו שעדין לא בטל לגמרי הגאות והגסות, עד שנקשב בעיניו לאיזה דבר. ועל פן צריכין להתנגע ולהרבות בהתבודדות הנ"ל, עד שלא ישאר ממנו פלום, שיהיה בבחינת מה באמת, עד שיזכה לבחינת בטול באמת: ואזי כשזכה לבטול באמת, ואזי נכלל נפשו בשרשו, דהיינו בו יתברך, שהוא מחייב המציאות. אזי נכלל כל העולם עם נפשו בשרשו, שהוא מחייב המציאות, פי הכל תלוי בו כנ"ל, ואזי נעשה כל העולם על ידו בבחינת מחייב המציאות כנ"ל:.....

- ז. רבנו מבאר שהמלמד תורה לתלמיד שאינו הגון ענשו תפיסה, לכפר על התפיסה שגרה לאלוקות שבדברי התורה שלימד וגרה שיאסרו במח תלמיד שאינו הגון. ומבאר שע"י עונש התפיסה בבית האסורים יזכרו הדברי תורה שלימד לו, ויתכפר לו. וצ"ע הרי עדין הם אסורים במח פגום.
- ח. מבואר שכשמלמד לתלמיד הגון אזי מתקן את הפגם שלימד לשאינו הגון, אבל זה דווקא אם יש לו בעצמו חסדים מצד אביו, או שהוא בעצמו אדם גדול עד שיש לו חסדים מצד עצמו. וצ"ע הרי בין תלמידי ר"ע שלימד ברבים היו גם תלמידים הגונים ומדוע זה לא הועיל. ואולי רק כשמלמד לראוי בלבד מתקן אבל כשמלמד לראוי ואינו ראוי ה"ל כטובל ושרץ בידו
- ט. רבנו לא ביאר מדוע ע"י שר"ש שיש לו חסדים מצד אביו יאמר תורה, יכריח את ר"ע לומר תורה. והמעדני מלך ביאר שכיון שר"ע הוכרח לומר תורה מכח ר"ש שיש לו חסדים אזי גם אמירת התורה של ר"ע היא עם חסדים. וצ"ע א"כ מדוע נחשב הכרח ולא רצון
- י. צ"ע ידוע הכלל/כא) שרשב"י נקרא כך אחרי שהיה יג שנים במערה, אבל לפני כן נקרא רבי שמעון, וכאן רבינו קורא לו פעם כך ופעם כך, אע"פ שמתמא כל המעשה הזה היה לפי שהיה במערה. צ"ע אם רבנו סבר את החילוק הזה.
- יא. מדוע ר"ע אמר תחילה איני מלמדך ולבסוף לימדו חמש הלכות ועוד יש בגמ' כמה מעשים ששאלו אותו הלכות בהיותו בתפיסה וענה להם. נ"ל ששניהם התכוונו לעניין אחד כיצד יכפר ר"ע על העוון שלמדו ממנו תלמידים שאינם הגונים, לכן ביקש ר"ש מר"ע שילמדנו תורה ועי"ז יתקן עון הנ"ל ועל זה השיב לו ר"ע איני מלמדך כיונתו זה לא יועיל כיון שאין לי חסדים, ור"ש אמר אני יכול להכריח אותך לומר ע"י שאני אומר כי לי יש חסדים ואמנם אחרי כן לימד אותו חמש הלכות
- יב. צ"ע מבואר בסוף שיחה ערב שגאוה גרמה לר"ע להתפס ובתורה משמע שבגלל שלימד לתלמיד שאינו הגון, כמבואר שם שיש לזה תיקון ע"י שילמד לתלמיד הגון, אלא שסבר שהוא לא יכול לתקן אלא ע"י תפיסה כיון שאין לו חסדים. ואדרבה מפורש שהיה ענו. נראה שכאן כיון שדיבר מעצירת גשמים ע"י שמלמד תורה לתלמיד שאינו הגון מבאר שזה מה שגרה לר"ע תפיסה אע"פ שבאמת גם בחי' דקה של גדלות גרמה לו.

עד כאן ההקדמה

תורה ס יבין

כשיש מלחמות ומחלוקת/כ"ו דהיינו שפיכות דמים/כ"ז בעולם, השכל מחייב/כ"ח, שיהיה יקרות, כי נתעורר הקללה של קין כי תעבור את האדמה לא תוסיף תת כחה לך (בראשית ד/כ"ו) פשט הפסוק מדבר בכוחה של האדמה בעצמה לגדל צמחים/כ"ט, וצ"ע הרי כבר נתקלה אחרי חטא אדם וחווה/כ"ח על שלא הוציאה עץ בטעם פרי/כ"ט ועל שהוציאה אדם חוטא/ל, ואולי אפ"ל שעל כן מחדש רבנו/לא"י

כא **כמבואר בספר** בן יוחאי לרבי משה קומץ שחיבר לפני כמאתים שנה ומוכיח שמה שמצינו ברוב הש"ס שאין הלכה כר"ש זה קודם המערה, וכן בכל הש"ס היכן שזכור בשם ר"ש הכוונה לפני שהיה במערה אבל אח"כ נקרא רשב"י או בן יוחאי. במאמר במאורות הדין היומי שבת לג תשס"ה

כ" לא ידוע מתי והיכן נאמרה תורה זו

כג **כמבואר בלק"ה תענית הלכה ב** – מה שמתענין על עצירת גשמים: פי כתב רבנו זכרוננו לברכה, (בלקוטי תנינא סימן ס) שעצירת גשמים נעשה על ידי מלחמות ושפיכות דמים, עין שם. ומלחמות הינו מחלוקת, ותקון המחלוקת הוא תענית, כמבאר היטב בדברי רבנו זכרוננו לברכה (בסימן נו):

לק"ה תענית הלכה ה – מה שמתענין על עצירת גשמים: פי כתב רבנו זכרוננו לברכה (בסימן ס) בלקוטי תנינא שעצירת גשמים נעשה על ידי מלחמה ושפיכות דמים, עין שם. ומלחמות, הינו מחלוקת, ותקון המחלוקת הוא תענית, כמבאר היטב בדברי רבנו זכרוננו לברכה (בסימן קעט): כמו שאמרו רבותינו זכרוננו לברכה, כשאין שלום, צם, שעקר התענית כשאין שלום, (כמבאר שם בדברי רבנו זכרוננו לברכה בסימן קעט הנ"ל). כי לא חרבה ירושלים אלא בשביל שנתא חנם, כמו שאמרו רבותינו זכרוננו לברכה. ועל כן מתענין לתקן זאת, פי על ידי התענית נתתקן המחלוקת ונעשה שלום כנ"ל:

כד **כמבואר לקמן** מקללת קין מבואר שהכוונה לשפיכות דמים. וצ"ע כיון שמוהר"ן הוסיף שמלחמות היינו מחלוקת, האם הכוונה דווקא למחלוקת שיש בה שפיכות דמים או שגם אויל סומקא ואתי חיורא הנאמר על המלכין פני חברו נכלל בזה.

כה **הלשון צ"ע** מאי השכל מחייב דלא נקט לשון כזה במקום אחר

כז **בראשית פרק ד** (ח) ויאמר קין אל הבל אחיו ויהי בהיותם בשדה ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו: (ט) ויאמר ידוד אל קין אי הבל אחיך ויאמר לא ידעתי השמר אחי אנכי: (י) ויאמר מה עשית קול דמי אחיך צעקים אלי מן האדמה: (יא) ועתה ארוי אתה מן האדמה אשר פצתה את פיה לקחת את דמי אחיך מידך: (יב) כי תעבד את האדמה לא תספ תת כחה לך נע ונד תהיה בארץ:

כח **עיון תורה רעו** שם מדבר מכוחה לגדל צמחים – ... גם כל הרפואות באין מן הארץ, ועל כן בעת שהארץ נותנת יבולה, שנותנת כח בכל האילנות והצמחים, דהיינו בזמן ההנטיטה שהוא בחדש איר אזי יש כח יותר בכל הרפואות כי אז נותנת הארץ בהם כח. אבל בזמן אחר, אפלו אם יקחו אותן הרפואות בעצמן, אין להם זה הכח ועל כן לוקחין רפואות בחדש איר שהוא (מאי): ועקר הוא ארץ ישראל, כי כל הארצות מקבלין מתמצית ארץ ישראל.

כט **בראשית פרק ג** (יז) ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך ותאכל מן העץ אשר צויתך לאמר לא תאכל ממנו ארויך האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה כל ימי חייך: (יח) וקוץ ודרדר תצמיח לך ואכלת את עשב השדה:

שכאן בקיללת קין אין הכוונה לכוחה לגדל צמחים, אלא הכוונה לכוחה שיעלה ממנה אדים/לב¹ ויהפכו לעננים המורידים גשם, כח הזה נתקללה שיחסר ממנה ע"י השפיכות דמים שיש בעולם. כי קללה זו נאמרה על שפיכות דמים, כי האדמה היא חייבת בזה כשיש ש"ד/לב² ואע"פ שא"א להבין זאת בשכל שלנו, אבל באמת כך הוא/לב³. ואע"פ שהרבה עבירות הן סיבה לעצירת הגשמים אבל אין לך דבר שהקפידה עליו התורה כמו שפיכות דמים (רמב"ם רוצח א' ד')/לה⁴, ועל כן אין זה רק עונש משמים כמו בשאר סיבות/לב⁵, אלא טבע בכח האדמה להעלות אד מן הארץ שנחסר ממנה כשיש שפיכות דמים. וכמ"ש והדם יחניף את הארץ.

כי הגשמים אע"פ שנקראים מטר השמים, הם נעשין ע"י האדמים העולים מן הארץ/לב⁶, כמ"ש (בראשית ב')/לב⁷ ואד יעלה מן הארץ אע"פ שבעיקר עולה מן הים ומים שעל פני הארץ, האד נחשב

פ' מושב זקנים עה"ת – ארורה האדמה בעבורך. קשה אם אדם וחוה נחש חטאו, מה חטאה האדמה להיות ארורה וזה תימה גדולה. ארורה האדמה וכו'. ראיתי במדרש א"ל עד כמה, א"ל עד שיוולד אדם שהוא מהול ושהוא נח. וא"ת והלא שת נולד מהול, כדאמ' (תנחומא נח) שבעה נולדו מהולים, אדם שת נח יעקב יוסף ומשה ואיוב, ושת קודם נח היה. ומאדם ליכא להקשות שהרי אדם היה מהול קודם זה המעשה וצ"ע. א"ק (ר"ת אבל קשה) אמאי לא קתני גד בהדיהו שגם הוא נולד מהול. ארורה האדמה בעבורך כו'. שתוציא זבובין וצרעין ויתושין, (ופר"י) ותעל לו גמל, וא"ת מ"ש גמל מסוס, וי"ל לפי שיש במדרש ד' שונאים את האדם זבוב ויתוש וצרעה וגמל. ארורה האדמה בעבורך. בסוף פרק דיני ממונות אמ' מיום שפתחה הארץ את פיה וקבלתו לדמו של הבל שוב לא פתחה שו'...

כ"ט רש"י על בראשית פרק א פסוק יא – עץ פרי – שיהא טעם העץ כטעם הפרי והיא לא עשתה כן אלא ותוצא הארץ וגו' ועץ עושה פרי ולא העץ פרי לפיכך כשנתקלל אדם על עונו נפקדה גם היא על עוניה ונתקללה (ס"א אינו ודו"ק):

ל' רש"י על בראשית פרק ג' פסוק יז – ארורה האדמה בעבורך – תעלה לך דברים ארוכים כגון זבובים ופרעושים ונמלים משל ליוצא לתרבות רעה והבריות מקללות שדים שינק מהם:

לא אע"פ שלכאורה היה אפשר לתרץ שהעונש הראשון היה לו קצבה עד שנולד נח כמבואר במושב זקנים ואילו הקללה שחטאו של קין אין לה קצבה. כמבואר כאן. בסוף פרשת בראשית פרק ה פסוק כ"ט בפרש"י עה"פ זה ינחמונו – יניח ממנו את עצבון ידינו עד שלא בא נח לא היה להם כלי מחרישה והוא הכין להם והיתה הארץ מוציאה קוצים ודרדרים כשזורעים חטים מקללתו של אדה"ר ובימי נח נחה וזהו ינחמונו. ואם לא תפרשהו כך אין טעם הלשון נופל על השם ואתה צריך לקרות שמו מנחם: עכ"ל רש"י. אבל באמת הקצבה היתה רק לעצבון ידים וקוץ ודרדר אבל בזעת אפיק תאכל לחם נשאר לעולם. ורק לעתיד לבוא כשתבטל הקללה אזי תגדל הארץ כראוי לה גלוסקאות כמבואר בגמ' (שבת ל': וכתובות קיא').

לב צ"ע דכתיב אד יעלה מן הארץ משמע מעצמו או ע"י דבר אחר דהיינו חום השמש ולא כתיב שהאדמה מעלה אותו.

לב האדמה חייבת בזה כשיש שפיכות דמים – וכן מצינו בפרשת עגלה ערופה (דברים כא ד') שמקום שעורפין את העגלה לכפר על הרצח לא יעבד ולא יזרע. ורק כדי לא לאבד קרקע ישראל עושים זאת בנחל איתן שממילא לא נעבד.

לד האדמה חייבת בזה כשיש שפיכות דמים – עיין תורת המנחה לרבי יעקב סקילי – דרשה סח – ואל תאמר ומה תועלת יש לארץ בקיום המצות, ומה הרגש יש לאבן דומה ולעפר הארץ, שהרי מצינו בעשיית העבירות שהיא נענשת ומרגשת דכת' (במדבר לה לג) ולא תחניפו את הארץ אשר אתם בה כי הדם הוא יחניף את הארץ ולא יכופר לדם, (ויקרא יח כה) ותטמא הארץ ואפקוד עונה עליה ותקיא הארץ את יושביה, (שם שם כח) ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אותה כאשר קאה את הגוי. וכשם שיש לה עונש ונוק בעשיית העבירות כך יש לה תועלת בעשיית המצות עליה, ואע"פ שדבר זה אינו מושג ומורגש בשכל האנושי, הוא מושג בשכל חכם הרוזם כי אל דעות ה':

לה רמב"ם יד החזקה – הלכות רוצח ושמירת נפש פרק א אות ד' – ...ואין לך דבר שהקפידה תורה עליו כשפיכות דמים שנאמר ולא תחניפו את הארץ כי הדם הוא יחניף את הארץ.

ועי"ש פ"ד הלכה ח' ט' שרק בשפיכות דמים הורגים אפילו בלא התראה ואפילו שהעדים לא ראו ביחד וכו' ע"י שמכניסים לכיפה ומאכילים לחם צר ואח"כ שעורים שתתבקע בטנם, עי"ש הטעם כיון ששפיכות דמים היא השחתת ישובו של עולם.

לו כך נראה לי לחלק אבל אינו מכרח וצ"ע.

לז כך הוא עפ"י הטבע, ואע"פ נחלקו בזה תנאים ואמוראים, כנ"ל בהקדמה, עיין תענית ט: תניא רבי אליעזר אומר כל העולם כולו ממיימי אוקיינוס הוא שותה וכו'.... רבי יהושע אומר כל העולם כולו ממים העליונים הוא שותה וכו'....

ובירושלמי נחלקו בזה רבי יוחנן ורבי לקיש הובאו דבריהם בתוס' סוכה יב.

ועיין ספר הברית – חלק א מאמר ט חוג הארץ – פרק ח – וכמו שאמרה התורה ויתן לך האלהים מטל השמים (בראשית כ"ז). וכן ועצר את השמים ולא יהיה מטר (דברים י"א), וידוע שאין הטל והמטר יורד מן השמים אבל הוא מאד העולה מן הארץ ומתהפך באוויר העולם לגשם ומטר, כנאמר ואד יעלה מן הארץ והשקה (בראשית ב'), אך על שבני אדם חושבים כן, אמרה התורה כן,

לח בראשית פרק ב (ה) וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ וכל עשב השדה טרם יצמח פי לא המטיר ידוד אלהים על הארץ ואדם אין לעבד את האדמה: (ו) ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה: (ז) ויצר ידוד אלהים את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה:

תרגום יונתן (ו) וענן יקרא הוה נחית מתחות כורסי יקרא ומלי מיא מן אוקיינוס והדר סליק מן ארעא ומחית מטרא ומשקי ית כל אפי אדמתא:

רש"י (ו) ואד יעלה – לענין ברייתו של אדם העלה התהום והשקה עננים לשרות העפר ונברא אדם כגבל זה שנותן מים ואח"כ לש את העיסה אף כאן והשקה ואח"כ וייצר:

וגידולו מן הארץ/לט, והשקה את כל פני האדמה רוצה לומר שעולה ונהפך לענני גשם, כי מן האדיים העולים מן הארץ מזה נעשים גשמים, [מ] וכשיש מלחמות וש"ד אזי נעשה מן האדיים הנ"ל ש"ד. דהיינו שהאדים, או שנעשה מהם ענני מטר או שנעשה מהם שפיכות דמים, וזה חידוש של רבנו שאין לו ביאור. ואולי אינו כפשוטו אלא שהכח באדמה להעלות את האד למעלה נהפך לכח לבלוע את הדם/מא, בבחי' אידי דטרירד למבלע לא פליט/מב.

או אולי בדוחק אפ"ל כי המטר הוא ע"י תפלת האדם כמבואר בפרש"י/מג על הפסוק הקודם, "כי לא המטיר וכו' ואדם אין לעבוד וכו'", נמצא שגם כשאד עולה מן הארץ עדיין לא מחייב שיהיה מטר. וטבע האד לעלות מן הארץ לכאורה לא תלוי באדמה, אלא כל מים שיש על האדמה טבעם להתאדות ע"י החום. נמצא שאד יעלה מן הארץ והשקה את האדמה עיקר הכוונה לתפלה ורומז למיין נוקבין שע"י התפלה. ולפ"ז אולי כוונת רבנו שכיון שבשעת מלחמה התפילה לא עולה. נמצא שהאד העולה מן הארץ לא עולה ומה שכן עולה הם נפשות של בני אדם שנשפך דמם. נמצא שבמקום האד של מיין נוקבין של תפלה שיעלה לעורר רצון עליון להשפיע מטר, עולה נפשות הרוגים שגורם קטרוג וסיבה שלא להוריד מטר. נמצא שהשפיכות דמים גרם שבמקום אד של תפלה לעורר מטר, יעלה אד של נפשות הרוגים לקטרג על המטר.

וזה שכתוב בנבואת יחזקאל להר שעיר, ונתתי את הר שעיר לשממה וכו', כיון שיש לך איבת עולם לבני ישראל (יחזקאל לה) מ"ד/מהן "ותגר את בני ישראל על ידי חרב בעת אידם בעת עון אין קץ", מבאר רבנו, אידם היינו בחי' אידיים הנ"ל שעל ידם נעשה השפיכות דמים. נמצא פירוש הפסוק לפי רבנו, יען שפכת דם בני ישראל בחרב בעת אידם, דהיינו בעת שעלה אד מן הארץ להיות מטר, אתה בחרבך הפכת אותו לשפיכות דמים.

וכן בכמה אומות מצרים ועמון ומואב כשניבא על מפלתם נאמר שם בעת אידם [מ] בחי' אידיים הנ"ל שעל ידם נעשה הש"ד כנ"ל.

וע"כ כשיש מלחמות וש"ד אזי האדמה נותנת כחה לשם להריגה ושפיכות דמים כי מן האדיים העולים ממנה נעשה הש"ד השפיכות דמים, ועל כן אין יורדין גשמים כמ"ש [מ] כי

לט עיין סוכה יא: משנה – זה הכלל כל שהוא מקבל טומאה ואין גידולו מן הארץ אין מסככין בו וכל דבר שאינו מקבל טומאה וגידולו מן הארץ מסככין בו: גמרא – מנא הני מילי אמר ריש לקיש אמר קרא ואד יעלה מן הארץ מה אד דבר שאינו מקבל טומאה וגידולו מן הארץ אף סוכה דבר שאין מקבל טומאה וגידולו מן הארץ הניחא למאן דאמר ענני כבוד היו אלא למאן דאמר סוכות ממש עשו להם מאי איכא למימר דתניא כי בסוכות הושבתי את בני ישראל ענני כבוד היו דברי רבי אליעזר רבי עקיבא אומר סוכות ממש עשו להם הניחא לרבי אליעזר אלא לרבי עקיבא מאי איכא למימר כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן אמר קרא חג הסוכות תעשה לך מקיש סוכה לחגיגה מה חגיגה דבר שאינו מקבל טומאה וגידולו מן הארץ אף סוכה דבר שאינו מקבל טומאה וגידולו מן הארץ

ופרש"י – ואד יעלה מן הארץ – שמע מינה עננים גידולי קרקע נינהו, וסוכה מעננים ילפינן, שהרי זכר לענני כבוד הוא, כדכתיב כי בסוכות הושבתי ומתרגמינן ארי במטלות ענני:

ועי"ש תוס' דהכי נמי בהמה אע"פ שלא יוצא מן הארץ אבל גדל מן הארץ.

מ עיין סוכה יא: אדם העולה מן הארץ נקרא גידולו מן הארץ. ועיין תוס' סוכה יב. ד"ה בפסולת מחלוקת רבי יוחנן וריש לקיש אם העננים באים מלמעלה או מלמטה. ועיין תענית ט: שהיא מחלוקת רבי אליעזר ורבי יוחנן.

מא כמבואר בתורה שעל זה נתקללה האדמה בחטא קין כמ"ש (בראשית ד' יא) – ועתה ארויר אַתָּה מן האַדְמָה אֲשֶׁר פָּצְתָה אֶת פִּיהָ לְקַחַת אֶת דְּמֵי אֶחִיךָ מִיָּדֶךָ:

מב כדמצינו לשון הפוך בדיני מליחה, עיין בית יוסף סימן טט אות טז בשם הר"ן.

מג רש"י – כשנגמרה בריאת העולם בשי קודם שנברא אדם וכל עשב השדה עדיין לא צמח ובג' שכתוב ותוצא לא יצאו אלא על פתח הקרקע עמדו עד יום ו' ולמה כי לא המטיר ומה טעם לא המטיר לפי שאדם אין לעבוד את האדמה ואין מכיר בטובתן של גשמים וכשבא אדם וידע שהם צורך לעולם התפלל עליהם וירדו וצמחו האילנות והדשאים:

מ בתפא (יחזקאל ה) ובתשכט תוקן

מה יחזקאל פרק לה (ב) בן אדם שים פניך על הר שעיר והנבא עלי: (ג) ואמרת לו בה אמר אדני ידוד הנני אליך הר שעיר ונטיתי ידי עליך ונתתיך שִׁמְמָה וּמְשִׁמָּה: (ד) עָרִיךָ חָרְבָה אָשִׁים וְאֶתְּהָ שִׁמְמָה תִּהְיֶה וְיָדַעְתָּ כִּי אֲנִי יְדוּד: (ה) יַעַן הָיִיתָ לְךָ אֵיבֹת עוֹלָם וְתִגַּר אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי חָרֵב בְּעֵת אֲיִדָם בְּעֵת עוֹן קָץ: (ו) לָכֵן חֵי אֲנִי נָא אֲדַנִּי יְדוּד כִּי לָדָם אֶעֱשֶׂךָ וְדָם יִרְדְּפֶךָ אִם לֹא דָם שָׁנֵאתָ וְדָם יִרְדְּפֶךָ: (ז) וְנָתַתִּי אֶת הַר שְׁעִיר לְשִׁמְמָה וּשְׁמָמָה וְהִכְרַתִּי מִמֶּנּוּ עֵבֶר וְשָׁב: (ח) וּמִלֵּאֲתֵי אֶת הַרְוֵי חֲלָלִיו גְּבַעוֹתֶיךָ וְגֵאוֹתֶיךָ וְכָל אֲפִיקֶיךָ חֲלָלִי חָרֵב יִפְלוּ בָהֶם:

רש"י (ה) ותגר – ותשפל כמו (מיכה א) והגרתי לגיא אבניה שהיו מסגירין אותן לאויביהן כשהיו בורחין דרך ארצם וזו היא שאמר (עובדיה א) אל תעמוד על הפרק. בעת אידם – בעת כשמסרתים ביד אויב. בעת עון קץ – כשנגמר קץ עונם ונתמלאה סאתם:

מצודות דוד (ה) יען – בעבור שהיה לך על ישראל שנאה שמורה מימות עולם והולת דמי ישראל על ידי חרב בעת בוא עליהם אידם בחורבן הבית בעת בוא העון הממלא את הסאה ומשלים את הקץ:

מצודות ציון (ה) איבת – ענין שנאה כמו ואיבה אשית (שמואל ב יד). אידם – ענין צער ומקרה רע כמו הלא איד לעול (איוב לא):

מ על מצרים עיין ירמיהו מו כא, על ארם עיין עובדיה א' יג, הר שעיר עיין יחזקאל הנ"ל, על מואב עיין ירמיהו מח טו, על קדר עיין ירמיהו מט לב (על ישראל עיין ירמיהו יח ז ובדברים לב לה) ועל עמון צ"ע.

מ עיין ירושלמי תענית פ"ג ה"ג: בעון שפיכות דמים גשמים נעצרים. ועיין במדבר לה לג כי הם יונקי את הארץ

הדם יחניף את הארץ/מח, על כן בעוון שפיכות דמים הגשמים נעצרים (ירושלמי/מט), מבאר רבנו כי הגשמים נעשין מן האדריים ועכשיו נעשה מן האדריים ענין אחר דהיינו ש"ד כנ"ל. וזשארז"ל (תענית ח ע"ב) בשעת גשמים אפי' גייסות פוסקות בו. כי כשיש גשמים נפסקים הגייסות והמלחמות כנ"ל כי האד העולה מן הארץ כיון שנעשה ממנו גשמים לא נעשה ממנו שפיכות דמים:

ולזה מקושר/נא משארז"ל (פסחים קיב/ב) כשהיה ר"ע בתפיסה/ב) בגיל מאה עשרים אחרי ארבעים שנה שלימד תורה בישראל, ובשעת גזרת הרומאים על איסור לימוד תורה, מסר נפשו להקהיל

^{מח} ספר עקידת יצחק – שער פו: – ולא תחניפו את הארץ אשר אתם בה כי הדם הוא יחניף את הארץ ולא יכופר לדם אשר שופך בה כי אם בדם שופכו. והנה הרמב"ן ז"ל פירש כי ענין חנופת הארץ היא המנעת מתת פירותיה בפשע יושביה, כלומר, לא תעשו אותה שתהיה חנפה בעשות הפך מהראוי לעשות, עד כאן. ואני לא ידעתי איך יקרא חנפות מניעות הטוב ממי שאינו ראוי לו, ועוד מה טעם ולארץ לא יכופר וגו'. והנראה בעיני שהוא הפך ממש ממה שפירשו. וזה, כי כל עוד שלא יעשו משפט בדיני נפשות אלו על המשפטים אשר הזכיר, והארץ תתן את יבולה, הרי היא חנפה שהיא נושאת פנים לרשעים ומוציאה את פירותיה, והוא כנגד היושר האלהי, כי מהראוי לה שלא תוסיף תת כחה לעוברי עבירה. ובוזה יצדק יפה לא תעשו אותה חנפה, כי הדם יחניף את הארץ במה שהיא עושה פירות לאנשי דמים, והיא חוטאת בזה,

^{מט} ירושלמי תענית פ"ג ה"ג בעון ד' דברים הגשמים נעצרין בעון עובדי עכו"ם מגלי עריות ושופכי דמים ופוסקין ברבים ואינן נותנין. בעון שופכי דמים מניין, דכתיב כי הדם הוא יחניף את הארץ – כי הדם הוא יחן אף על הארץ.

וביאור הירושלמי עיין בתורה תמימה במדבר לה לג – אות עח – דריש ע"ד אסמכתא ששורש חנף – חנה אף או חן אף, ומצינו דרשות כאלה הרבה בגמרא, כמו אלגביש – על גב איש וברכות נ"ד ב' דמשק – דולה ומשקה וימא כ"ח ב' מחספט, נמוח על פס יד ושם ע"ה א' וכדומה הרבה. ומדה כנגד מדה היא, דכמו שהאדם החונף אין תוכו כבדו כך תענה לו הארץ שלא יהיה תוכה כבדה, שתראה ארץ טובה ופירותיה צנימים ושדופים מחוסר גשמים:

^נ תענית ח: – ואמר רבי יוחנן גדול יום הגשמים שאפילו גייסות (גדודי חילים) פוסקות בו שנאמר (תהילים סה–יא) תלמיה רוח נחת גדודיה. (דהיינו שמה דוד מבקש מהקב"ה שירוח את תלמי החרישה כדי שיהיה נחת מלשון נחת והנאה לבריות. דורש רבי יוחנן שבשעת גשמים יש מנוחה לגדודי החילים)

^{נא} רוצה לומר שאינו ענין אחד עם הנ"ל אלא רק מקושר, צ"ע לכאורה הם קשורים מאד שהם שבני ביאורים לירידת גשמים ולעצירת גשמים. וראיתי שהמדעני מלך לאנ"ש וינצנדר ז"ל כתב לקשר עוד שהתלמיד שאינו הגון מסתמא הוא הבעל מחלוקת הנ"ל שעושה מלחמות כי לומד עמ"נ לקנטר, ובגללו יש עצירת גשמים, נמצא שהתלמידו תורה גורם בעצמו לעצירת גשמים ע"י שלימד תורה לתלמיד שאינו הגון, וגם עושה תלמיד שבעצמו יגרום לעוד הרבה עצירת גשמים ע"י המלחמות שיעשה.

^{נב} פסחים קיב. – חמשה דברים צוה ר"ע את רבי שמעון בן יוחי כשהיה חבוש בבית האסורין אמר לו רבי למדני תורה אמר איני מלמדך אמר לו אם אין אתה מלמדני אני אומר ליוחי אבא ומוסרך למלכות אמר לו בני יותר ממה שהעגל רוצה לינק פרה רוצה להניק אמר לו ומי בסכנה והלא עגל בסכנה. אמר לו אם בקשת ליחנק היתלה באילן גדול. וכשאתה מלמד את בנך למדהו בספר מוגה. מאי היא אמר רבא ואיתימא רב משרשיא בחדתא שבשתא כיון דעל על. לא תבשל בקדירה שבישל בה חבירך. מאי ניהו גרושה בחיי בעלה, דאמר מר גרוש שנשא גרושה, ארבע דעות במטה, ואי בעית אימא אפילו באלמנה, לפי (קיב:) שאין כל אצבעות שוות, מצוה וגוף גדול אוכל פירות ולא שבר. מצוה וגוף טהור נושא אשה ולו בני.

רשב"ם – כשהיה חבוש בבית האסורין. כדאיתא בברכות (דף סא:): איני מלמדך. שלפי שהיה עסוק בתורה נתפש כדאמרין בברכות (שם): אמר לו רבי שמעון בן יוחי ומי בסכנה. והלא עגל בסכנה ומה לך בכך: ואם בקשת ליחנק היתלה באילן גדול. לומר דבר שישמע לבריות ויקבלו ממך ומשום דנקט לישנא דחניקה נקט היתלה באילן למוד בפני רב ואמור שמועותיו משמו: בחדתא. כשהתינוק מתחיל ללמוד מחדש: ארבע דיעות. בשעת תשמיש זה לבו לאשתו ראשונה וזאת לבעלה הראשון ותניא לא ישמש אדם עם אשתו ויתן עינו באשה אחרת ויהיו בניו קרובין לממזירין הנקראין בני גרושת הלב במסכת נדרים (דף כ:): שאין כל האצבעות שוות. אבר תשמיש ומתוך שאין תשמישו של זה נוח לה כשל ראשון תשנא אותו: מצוה וגוף גדול. אם תרצה לעשות מצוה וגם תשתכר בה: אוכל פירות ולא שבר. הלזה מעות לחבירך על קרקע לאכול פירות בנכיתא בזול (שתנכה) לו דבר מועט מן הדמים כמשכנתא דסורא (ב"מ דף סז:) והיינו ריח גדול וגם מצוה היא שיש לו ללוח שבר ריח שצריך למעות לסחורה:

^{נב} ברכות סא: – תנו רבנן פעם אחת גזרה מלכות הרשעה שלא יעסקו ישראל בתורה בא פפוס בן יהודה (שהיה אדם גדול וצדיק וסופו שנהרג מרצונו על קדוש ה' להצלת ישראל) ומצאו לרבי עקיבא שהיה מקהיל קהלות ברבים ועוסק בתורה, אמר ליה עקיבא אי אתה מתירא מפני מלכות, אמר לו אמשול לך משל למה הדבר דומה, לשועל שהיה מהלך על גב הנהר וראה דגים שהיו מתקבצים ממקום למקום, אמר להם מפני מה אתם בורחים, אמרו לו מפני רשתות שמביאין עלינו בני אדם, אמר להם רצונכם שתעלו ליבשה ונדור אני ואתם כשם שדרו אבותי עם אבותיכם, אמרו לו אתה הוא שאומרים עליך פקח שבחיות, לא פקח אתה אלא טפש אתה, ומה במקום חיתנו אנו מתיראין, במקום מיתנתנו על אחת כמה וכמה. אף אנחנו עכשיו שאנו יושבים ועוסקים בתורה שכתוב בה (דברים ל–כו) "כי הוא חייך ואורך ימיך" כן, אם אנו הולכים ומבטלים ממנה עאכ"ו, אמרו לא היו ימים מועטים עד שתפסוהו לר"ע וחבשוהו בבית האסורים, ותפסו לפפוס בן יהודה וחבשוהו אצלו, אמר לו פפוס מי הביאך לכאן, אמר ליה אשריך רבי עקיבא שנתפסת על דברי תורה, אוי לו לפפוס שנתפס על דברים בטלים (אין הכוונה בטלים ממש אלא ביחס לר"ע, י"א שהודה בשתיקה למשל של ר"ע הנ"ל וי"א שלימד תורה בסתר).

בשעה שהוציאו את ר' עקיבא להריגה זמן ק"ש היה והיו סורקים את בשרו במסרקות של ברזל והיה מקבל עליו עול מלכות שמים, אמרו לו תלמידיו רבינו עד כאן, אמר להם כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה בכל נפשך אפילו נוטל את נשמתך אמרתי מתי יבא לידי ואקיימנו, ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו, היה מאריך באחד עד שיצתה נשמתו באחד, יצתה ב"ק ואמרה אשריך ר"ע שיצאה נשמתך באחד.

הערת ביאור חברותא – 53. המהרש"א הקשה איך הותר לרבי עקיבא להסתכן כדי ללמד תורה ברבים, והרי ביטול תורה אינו משלש עבירות החמורות שדינם ב"הרג ואל יעבור". וביאר בג' אופנים: א. היתה זו שעת השמד, ואז אפילו על מצוה קלה חייב לההרג ולא

קהילות ברבים וללמדם תורה, ועל כך אסרוהו בבית האסורים, גם משם היה לו קשר עם חכמים ועונה לשאלות בהלכה¹⁷ ברמז¹⁸ או בשוחד¹⁹, עד שגזרו עליו מיתה ביסורים, ורשב"י בא אליו לבית האסורים ע"י שאביו יוחאי היה קרוב למלכות א"ל רשב"י לר"ע רבי למדני תורה אמר לו ר"ע איני מלמדך²⁰, אמר לו ר"ש ואם לאו אני אומר ליוחאי אבא ומוסרך למלכות. אמר לו ר"ע בני יותר ממה שהעגל רוצה לינק פרה רוצה להניק. אמר לו ר"ש ומי בסכנה והלא עגל בסכנה. ואזי לימד ר"ע את ר"ש חמש הלכות. עד כאן המעשה המובא בגמ' הנ"ל.

והדברים תמוהים מאוד מאודי²¹, שר"ש יאמר כדברים האלה לרבו שימסרו למלכות²². וגם כי מסתמא כשר"ע רבו לא רצה ללמדו בוודאי כיוון לטובה. וגם הלא כבר היה תפוס בתפיסה, ומה ימסרהו עוד [20]: דהיינו שרבנו מקשה ג' קושיות על דברי רשב"י התמוהים²³, ועוד צ"ע כיון שלבסוף לימד ר"ע את רשב"י חמש הלכות מדוע סרב בתחילה,

ורבנו מבאר שבאמת ר"ע ור"ש שניהם ידעו שגזרת הרומאים אינה סיבה לזה שר"ע בתפיסה, אלא היא גזרת שמים, ומבאר רבנו טעם הגזרה, שהיה זה עונש וכפרה על שבין תלמידיו שבאו לשמוע תורה כשהקהיל קהילות ברבים, היו תלמידים שאינם הגונים ואסור ללמדם תורה כפי שהולך ומבאר לקמן שהעונש על זה הוא תפיסה. ורשב"י חשב מחשבות כיצד ימתיק את הגזרה הזו ע"י שיגרום לר"ע ללמדו תורה שהוא תלמיד הגון ויתקן פגם הנ"ל, ולא יצטרך לתקן זאת ע"י ישיבה בתפיסה.

וזה ביאור רבנו אך דע כי גם ע"י על ידי מי שאומר תורה ברבים ושומעים תלמידים שאינם הגונים, עי"ז בא ג"כ עצירת גשמים, והסיבה לזה כי ע"י כבוד התורה בא גשמים בבחי' הכתוב וכבוד ה' נראה בענן (שמות יו)²⁴ פשוטו של מקרא הכוונה שבני ישראל ראו את כבוד ה'

לעבור. ואף כי בשו"ע יו"ד קנ"א, מבואר שחיוב מסירת נפש הוא רק אם גזרו על לא תעשה, ואילו לימוד תורה הוא עשה, יתכן שביטול תורה הוא חמור יותר, וראה תנחומא נח"ו. ב. על עבירה בפרהסיא חייב למסור נפשו אף שלא בשעת השמד, משום קידוש ה'. ורבי עקיבא היה מקהיל קהילות ברבים, ואף שהחיוב הוא רק כאשר כופים אותו לעבור עבירה בפרהסיא, ואילו ר"ע נכנס בסכנה והחל ללמד, יתכן שבשעת גזירה ההמנעות בפרהסיא נחשבת כעבירה בפרהסיא²⁵. ג. ע"פ תוס' [ע"ז כו ב] שגם בשאר עבירות אדם רשאי להחמיר על עצמו וליהרג, ורבי עקיבא רצה לקיים מצוה זו, וכ"כ הגר"א [יו"ד קנ"ג].

²¹ עיין יבמות דף קד: קה: קה: וסנהדרין ב.

²² איתא בירושלמי (יבמות פ"ב הל"ה דף סח:) והובא בתוספות ביבמות (קה: ד"ה ובא), מעשה שחלצה בינו לבינה ולבית האסורים, ובא מעשה לפני רבי עקיבא והכשיר, ואמרינן בגמ' בבית האסורים היה מעשה ולבית האסורים בא המעשה. רבי יוחנן הסנדלר עשה את עצמו כרוכל המחזר בעיירות עם סחורה למכור תבשיטי נשים, נכנס לבית האסורים שהיה בו ר' עקיבא, והיה הולך ומכריז מי רוצה מחטין מי רוצה כלי טוויה, חלצה בינו לבינה מהו, הוציא ר' עקיבא ראשו מן החלון של בית האסורים והשיבו גם כן ברמז, אמר ליה יש לך כושין למכור, יש לך כשר החליצה. ועשו כן שלא ירגישו בהן שעוסקים בדברי תורה, לפי שגזירת המלכות היתה שלא לעסוק בדברי תורה, לכך היו מבליעים השאלות והתשובות במילי דעלמא.

²³ ביבמות קח: אמר רב יהודה אמר רב, מאי דכתיב (איכה ה') "מימינו בכסף שתינו עצינו במחיר יבאו", בשעת הסכנה נתבקשה הלכה זו הרי שיצאה מראשון בגט ומשני במיאון, מהו שתחזור לראשון, שכרו אדם אחד בארבע מאות זוז, ושאלו את ר' עקיבא בבית האסורין ואסר, את רבי יהודה בן בתירה בנציבין ואסר. אמר רבי ישמעאל בר' יוסי לזו לא הוצרכנו, לאיסור כרת התרת, לאיסור לאו כל שכן. ברם כך שאלו הרי שהיתה אשת אחי אמו שהיא שנייה לו, ונשאה אחיו מאביו ומת, מהו שתמאן השתא ותעקרנהו לנישואין קמאי ותתייבם (צרתה), יש מיאון לאחר מיתה במקום מצוה או לא? שכרו שני בני אדם בארבע מאות זוז, ובאו ושאלו את רבי עקיבא בבית האסורין ואסר, את רבי יהודה בן בתירה בנציבין ואסר.

²⁴ פרש רשב"ם שהרי על זה נתפס לבית האסורים. וצ"ע א"כ אדרבה מה יש לו להפסיד, וראיתי מפרשים שחשש לחייו של רשב"י ואע"פ שלפני שנתפס לא חשש ולימד, ראיתי מפרשים כיון שכבר פעל במסירת נפשו שישאל ילמדו תורה בסתר וסבר שלימוד לעוד אחד לא שווה הנזק שיגרום.

²⁵ בתרצו – מאד מאד, בתשכס – מאד מאד

²⁶ ראיתי מעירים על כך עד כמה היה זהיר רשב"י בכבוד רבו ר"ע אפילו אחר הריגתו מנזיר נב: שהושחרו פניו מרוב תעניות על נדנדוד פגיעה ברבו עי"ש רשב"י אומר כל ימיו של ר"ע היה מטמא באהל רביעית דם הבא משני מתים, אם משמת חזר בו איני יודע. ואומרת הגמרא, תנא הושחרו שיניו של רשב"י מפני תעניתו על שאמר בכיכול לשון גנאי על ר"ע שאינו יודע אם משמת חזר בו.

²⁷ היא קיסית המרש"א שם

²⁸ והרבה מאד תירוצים נכתבו לתרץ זאת וברובם גם אחרי התירוצים נשאת הקושיא. ראיתי מבארים שזו היתה מילי דבדיחותא דר"ש כמבואר בשבת ל: שרבה נהג להתחיל את הלימוד במילתא דבדיחותא. וראיתי מפרשים עפ"י יבמות קח: שרבי יוחנן הסנדלר רצה לשאול את ר"ע בדין חליצה ועשה עצמו רוכל והבליע את שאלתו בתוך דבריו שהכריז על מרכלתו. הכי נמי רשב"י הבליע שאלה ברמז לר"ע בלשון שלא יבינו הרומאים.

ברוב התירוצים פרשו מלכות כפשוטו שהכוונה למלכות רומי הרשעה, ועיין בן יהוידע שפירש שהכוונה לספירת המלכות, ורבנו מפרש מלכות לשון גדלות וגאוה דקדושה.

²⁹ שמות פרק טז (ט) ויאמר משה אל אהרן אמר אל כל עדת בני ישראל קרבו לפני דוד פי שמע את תלנתיכם: (י) ויהי כדבר אהרן אל כל עדת בני ישראל ויפנו אל המדבר והנה פבור דוד נראה בעיני:

ו' אברהם בן הרמב"ם – ויהי כדבר אהרן וגו' – זה מורה על שלימותם והכנתם וכאשר אמר להם אהרן קרבו לפני ה' התקרבו הרהוריהם ומחשבותיהם ונתרוקנו הרהוריהם ממה שזולתו יתעלה ופנו פניה (שלימה) ממחניהם ואהליהם [כדי לראות] את מתנה

מלובש בענן מתגלה מהמדבר כדי לדבר עם משה להשיבם על תלונותיהם, ורבנו מצא בלשון המקרא רמז שהתגלות כבודו ית' שהיא התגלות התורה/כ"ו מתגלה בענן המוריד גשם/כ"ו וע"י הענן בא גשמים. וזה בחי' אל הכבוד הרעים ה' על מים רבים (תהלים כט) פשוטו של מקרא שהקב"ה שואג להחריד את הגויים הנמשלים למים רבים. ובמדרש/כ"ו דרשו שרומז למתן תורה שהיה בקולות וברקים, ועננים, וירידת גשמים היינו בחי' גשמים שבאים ע"י כבוד ה' בחי' כבוד התורה [כ"ו/כ"ו]. והלומד תורה לתלמיד שאינו הגון ארוז"ל (חולין קלג) שהוא כזורק אבן שהיא התורה הנקראת לוחות אבנים למרקוליס, דהיינו לעבודה זרה שהיא ג' אבנים שתיים סמוכות ואחת עליהן, ועבודתה

הקדושה ומיד שרה האור הנברא; ובראייתו (היתה) בלי ספק הנהגה להשגת אחדותו וגדולתו לא יבין את המצב בה אלא מי שחזה אותו וראה אותו; ואותו הכבוד נראה בענן והענן יכסנו כמו שיכסו רידי העבים הקלים את גלגל השמש כיוס קליל שמבעדו אפשר לעין לראות את הגלגל לא כיוס עב שמסתיר אותו לגמרי כמו שיארע עם העננים העבים בזמן החורף והגשמים; ובה לדעתי שני טעמים: אחד מהם שבאותו הכבוד (יש) מן הזוהר והאור מה שאין העינים יכולות להביט אליו אלמלי שהענן מכסה לו ולנוראותו, השני רמז אל מניעת החומר שלנו מהשגת הנפרד (מן החומר) כמו שהוא (באמת) ככיוס הענן לאותו הכבוד וזה רמז שיש בו דקות וסוד:

כ"ו כמבואר בזוהר אורייתא וקב"ה חד. ונשמת כל אחד מישראל היא חלק אלוך.

כ"ו וכן אמרו בגמ' שיום הגשמים הוא התגלות נפלאה יותר מתחית המתים יותר ממתן תורה - עיין תענית ז. - אמר רבי אבהו גדול יום הגשמים מתחית המתים דאילו תחית המתים לצדיקים ואילו גשמים בין לצדיקים בין לרשעים ופליגא דרב יוסף דאמר רב יוסף מתוך שהיא שקולה כתחית המתים קבעה בתחית המתים. אמר רב יהודה גדול יום הגשמים כיום שניתנה בו תורה שנאמר יערף כמטר לקחי ואין לקח אלא תורה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו. רבא אמר יותר מיום שניתנה בו תורה שנאמר יערף כמטר לקחי מי נתלה במי הוא אומר קטן נתלה בגדול.

כ"ו תהילים פרק כט (ב) הָבו לַיהוָה כְּבוֹד שְׁמוֹ הַשְׁתַּחֲוֹו לַיהוָה פְּהֶדְרַת קֹדֶשׁ: (ג) קוֹל יְהוָה עַל הַמַּיִם אֶל הַכְּבוֹד הַרְעִים יְהוָה עַל מַיִם רַבִּים: מצודות דוד (ג) קול ה' - אז ישאג קול ה' להחריד הנמשלים לנחלי מים. הרעים - ירעם בקול. ה' על מים רבים - ה' ירעם בקול על הנמשלים למים רבים וכפל הדבר פעמים ושלש להתמדת הדבר:

כ"ו מכילתא דר' שמעון בר יוחאי פרק יט - ויהי קולות וברקים קולות וקולי קולות: ברקים וברקי ברקים קולות משונין זה מזה וברקים משונין זה מזה וכן הוא אומר (תה' כ"ט ג') קול ה' על המים אל הכבוד הרעים ה' על מים רבים קול ה' בכוח קול ה' בהדר קול ה' שובר ארזים קול ה' חוצב להבות אש קול ה' יחיל מדבר קול ה' יחולל אילות ויחשוף יערות ובהיכלו כלו אומר כבוד, מגיד הכתוב שביום מתן תורה היו עננים וברקים וירידת גשמים וכן הוא אומר (שופ' ה' ד') ה' בצאתך משעיר בצעדך משדה אדום ארץ רעשה גם שמים נטפו גם עבים נטפו מים:

כ"ו עיין מכילתא דרשב"י פ"ט ע"פ ת"ל מגיד הכתוב שביום מתן תורה היו עננים וברקים וירידת גשמים.

כ"ו מה שהביא שני פסוקים לראייה צ"ע ואולי כי בפסוק ראשון מצא רמז בפסוק עצמו שהכבוד בחי' ענן ובשני שהכבוד הוא רעמים על מים, נמצא שהמים הם גשם היורד מהענן, וכן משמע מהמדרש שהתגלות הכבוד במ"ת בא עם רעמים וגשם.

ועיין תורה סז אות ח' מבאר שהרעמים על ידם מתחלק הגשם למקום שצריך. וזה לשונו שם - כִּי הִרְעַמְתָּ נֶעֱשֶׂי, עַל יְדֵי שִׁיּוּצָאֵין אֲדִים וְקִיטוּרִים חֲמִים, וְבָאִים בְּתוֹךְ הָעֲנָן, וְנִתְלַהֲבִים שָׁם, וְעַל יְדֵי זֶה נִקְרָע הָעֲנָן, וּמִזֶּה נִשְׁמָע קוֹל הָרָעַם. וּפְעֻלֹת הָרָעַמִּים, שֶׁעַל יְדֵי זֶה נִתְחַלְקִין הַמַּיִם שֶׁל כָּל מְקוֹם וּמְקוֹם, כְּפִי הַצְרִיף לְהַשְׁקוֹתוֹ, בְּמִדָּה וּבְמִשְׁקָל, כְּפִי הָרְאִי לְפִי הַמְּקוֹם, בְּבַחֲנֵת (תהלים ק"ד): "מקול רעמך יחפזון ועלו הרים ירדו בקעות אל מקום זה יסדת להם".

כ"ו חולין דף קלג. אמר רבי זירא אמר רב כל השונה לתלמיד שאינו הגון כזורק אבן למרקוליס שנאמר כצורר אבן במרגמה כן נותן לכסיל כבוד וכתוב לא נאווה לכסיל תענוג:

מאיירי - אף על פי שגמילות חסד מדה מעולה היא ושנתיבות התורה טובות עליה אינו מחוייב לגמול טובה למי שאינו מכירה דרך צחות אמרו כל העושה טובה למי שאינו מכירה כאלו זורק אבן למרקוליס:

מזהרש"א - כאילו זורק כו'. הדמיון בזה כי התורה נמשלה לאבן יקרה והיצה"ר אשר בתלמיד שאינו הגון הוא נקרא אבן מכשול ואבן מרקוליס ואמר כי הזורק אבן למרקוליס אף שאין דעתו רק לבזיון הנה הוא מוסיף כבוד ע"ז כיון דעבודתה בכך ונעשה גם אבן הזה אבן שיקוץ לע"ז כן השונה התורה שהיא אבן יקרה לאינו הגון הנה הוא הוסיף אבני מכשול בו שאינו לומדה אלא לתכלית וכוונה רעה כמאמרם הלומד תורה שלא לשמה טוב לו שלא נברא וק"ל:

מזהר"ל חדושי אגדות - כל השונה לתלמיד שאין הגון וכו'. יש לדעת, כי הזורקים אבן למרקוליס הוא פעל זר אין בו דבר ממש, וכן השונה לתלמיד שאינו הגון הנה נחשב התורה ג"כ אליו כמו אבן. ועם שהתורה היא כבוד עליון כמו שהוא מבואר בכל מקום, הנה נחשב מי ששונה לתלמיד שאינו הגון שעושה התורה אבן דומם שהוא דבר שאין בו ממש, כאשר אין התורה ראוי לזה התלמיד, ולא שאין בו דבר, אבל הזריקה הזאת נחשב שזורק אבן למרקוליס, שהוא פעל זר שאין ראוי שיהיה שהרי היא ע"ז, וגם זה שלמד לת"ח שאינו הגון אין ראוי שיהיה והוא דבר זר כאשר מלמד לת"ח שאינו הגון: ועוד תדע כי התורה תקרא אבן כמו שמבואר בכיצד מערבין (עירובין נ"ד א') אצל לוחות האבן ע"ש, ולפיכך אמר כאשר למד אותה למי שאין ראוי לו התורה, בזה נחשב כאלו זורק אבן למרקוליס:

בן יהוידע - שם כזורק אבן למרקוליס. נ"ל בס"ד טעם לזה ולמה זכר ע"ז זו טפי, והוא דידוע שהתורה מכוננת בשם אבן דכתיב ושמות ל"א י"ח לוחות אבן וכנזכר בגמרא דעירובין, וידוע דע"ז של מרקוליס עבודתה היא לסקלה באבנים וחיבים על זה מאחר דעבודתה בכך, וזה המלמד תורה שנקראת אבן לאדם רשע חושב שעושה טוב בזה לסקול הקליפה הדבוקה באדם רשע זה באבנים הם דברי תורה, אך באמת אינו שאדרבה זה מגביר כח הקליפה, כמו ענין זריקת אבן למרקוליס שחושב שהוא מבוזה אותה ואפילו הכי חייב מן הדין. ומה שאמר עושה טובה למי שאינו יודעה, ר"ל אינו מאמין שניתנה לו בהשגחת הבורא יתברך אלא תולה אותה בנדיבות הנותן או בכוח ועוצם ידו הרי זה כזורק אבן וכו' כיון דכופר בהשגחה כופר בכל התורה וחשיב עובד ע"ז:

בכך שזורקים עליה אבנים ונעשה גל אבנים גדול/י. וחז"ל דרשו את שמה מרקוליס לגנאי ופירשו רז"ל (ע"א/עב) שמרקוליס פרושו מר קילוס מר לשון תמורה היינו חילוף הכבוד. נמצא כשלומד תורה לתלמיד שאינו הגון הוא היפך הכבוד ועל כן בא עי"ז עצירת גשמים היפך הכבוד שעל ידו באין גשמים.

וזה בחי' (משלי כו) ע"ג "כשגל בקיץ וכמטר בקציר כן לא נאווה לכסיל כבוד" פירוש כמו שהמטר בזמן הקציר מזיק לתבואה כך הנותן כבוד לכסיל הוא מזיק היינו כשלומד תורה לתלמיד שאינו הגון שזה בחי' נותן לכסיל כבוד (שם) ע"ד שנותן כבוד התורה לכסיל דהיינו תלמיד שאינו הגון, ועי"ז מקלקל הגשמים שהם יורדים בזמן שמזיק לתבואה, וזהו כמטר בקציר היינו קילקול הגשמים שיורדין שלא בעונתן כי בשעת הקציר אזי אדרבא מזיק המטר לתבואה, כן לא נאווה לכסיל כבוד, כך לא ראוי ללמד לכסיל תורה שהיא כבודו ית' כי עי"ז בעצמו הוא קילקול הגשמים כנ"ל שכיון שהוא מוריד תורה למקום שאינו ראוי לגדל כבוד שמים לכן הגשמים הבאים ע"י כבוד התורה באים שלא בזמנם :

עד כאן קשר המעשה שהיה עם ר"ע ור"ש לענין הנ"ל של עצירת גשמים, שר"ע נענש בתפיסה על שלימד ברבים בשעת השמד בעל כרחו גם לתלמידים שאינם הגונים, ולפי המבואר כאן גם גרם עי"ז לעצירת גשמים.

ומכאן והלאה מבאר את המעשה עצמו.

וזה ע"ה שאמר רשב"י לר"ע למדני תורה ואם לאו אני אומר ליוחאי אבא ומוסרך למלכות וכו' כי ר"ע היה מקהיל קהלות ודורש ברבים בזמן שגזרו הרומאים שאסור ללמוד תורה [ע"א], **וסבר ר"ש שמפני זה נתפס ר"ע בתפיסה**, דהיינו שנענש משמים מחמת שהיה דורש ברבים ושמעו גם בני אדם שאינם מהוגנים ע"י.

כי ע"י חידושי תורה שמגלין עי"ז נמשך אלקות כביכול כי חדושי תורה אמיתיים הם אלוקות וכשמלמד חדושי תורה לתמיד נכנס במוחו אלוקות. כ"ש כשציוה הקב"ה על התרומה לבניין המשכן (שמות כה) ע"ח "דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה וכו'", ואמרו במדרש על פסוק זה, יש לך מקח שמי שמוכרו נמכר עמו, היינו כשתרצו ליקח ולהמשיך אותי א"א כ"א ע"י התורה, [ע"ט/פ] **כי ע"י התורה שמלמדים לתלמיד ממשויכין אותו כביכול למוחו של התלמיד.**

^ע עיין פסקי הרי"ד סנהדרין ס: - הזורק אבן למרקוליס, אע"פ שהוא דרך בזיון, שנראה כסוקלו באבנים, זו היא עבודתו וחיוב עליה סקילה. ומרקוליס היא שתי אבנים זו בצד זו ואחת על גביהן, זה הוא תחילתו, וזורקין לפניו עד שנעשה גל גדול. וכל העובד ע"ז כדרכה, ואע"פ שאינה דרך כבוד, נפקא לן מוילך ויעבד אלהים אחרים וישתחו להם [דברים י"ז], דמשמע שעבד להם כדרך עבודתן:

ועיין יד רמה שם - והזורק אבן למרקוליס, שלש אבנים יש בעיר ששמה מכה זו בצד זו ואחת על גביהן ונקראין מרקוליס ועבודתה בוריקת אבנים, ואע"פ שאין עבודתה בוריקה גרידתא עד שיגלח את ראשו ואת זקנו וזורק בין שוקיו לאחוריו, כיון שעבודתו בוריקה כי זריק ליה מכל מקום מיהייב:

^ע עיין תוספות סנהדרין סד ד"ה מרקוליס

^{עב} תוספות על סנהדרין דף סד. מרקוליס אור"ת קילוס שמה לשון שבח אלא שחכמים כינו אותה לגנאי וקראוה קוליס לשון לעג וקלט (תהלים מד) ומר לשון חילוף כמו במר דשחוטה (חולין דף צד -) במר דפרזלא (ב"ק דף קיג). במר דכנתא (בכורות דף ל). כלומר חילוף קילוס שהחליפו שמה:

^{עג} משלי פרק כו (א) כְּשֶׁלֶג בְּקִיץ וְכַמֶּטֶר בְּקִצְרֵי כֵן לֹא נֶאֱוָה לְכַסִּיל כְּבוֹד:

רש"י (א) כשלג בקיץ - בשעה ששוחטין התאנים בחמה ליבשן ולעשות קציעות כדאמר הלחם והקיץ לאכול הנערים (שמואל ב טו): מצודות דוד (א) כשלג - כמו אם יורד השלג בעת שטיחת התאנים ומטר בעת הקציר שהמה דברי' שאינם נאין כי מפסידים התאנים והתבואה כן לא נאה לכבד את הכסיל שאז יחשוב שאין יתרון לחכמה:

^ע * כמבואר שם בחולין קלג ה"ל

^{עב} בתורה- וזה (מנבים)

^{עג} עיין ברשת סא:

^ע בתקפא- ההוגנים, בפרק ובתורה ותולדו - מהוגנים

^{עח} שמות פרק כה (ב) דְּבַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ לִי תְרוּמָה מֵאֵת כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְבְּנוּ לְבֹו תִקְחוּ אֶת תְּרוּמָתִי:

רבנו בחיי - ולזה רמוז במדרש הוא שאמרו (תנחומא אמור יז) ויקחו תרומה אין כתיב כאן אלא ויקחו לי אותי לוקחים כביכול אמר הקב"ה קחו אותי שאדור ביניכם.

^{עט} שנות רבה לג א' יש לך טקח שמי טשכרו נמכר עמו

^פ עיין שמות רבה פרשה לג פסקה א - ...ויש לך מקח שמי שמכרו נמכר עמו אמר הקב"ה לישראל מכרתי לכם תורתי כביכול נמכרתי עמה שנאמר ויקחו לי תרומה משל למלך שהיה לו בת יחידה בא אחד מן המלכים ונטלה ביקש לילך לו לארצו וליטול לאשתו אמר לו בתי שנתתי לך יחידית היא לפרוש ממנה איני יכול לומר לך אל תטלה איני יכול לפי שהיא אשתך אלא זו טובה עשה לי שכל מקום שאתה הולך קיטון אחד עשה לי שאדור אצלכם שאיני יכול להניח את בתי כך אמר הקדוש ברוך הוא לישראל נתתי לכם את התורה,

ולהיכן נמשך האלקות לתוך מוח השומע ואע"פ שזהו תפיסה כביכול בבחי' [פא]/[פב] מלך אסור ברהטים ברהיטי מוחין (סוף התיקונים תי' ו' דף ה [גא]/[גב] אסור דייקא, שמה שנמשך אלקותו ית' כביכול ברהיטי מוחין הוא בחי' תפיסה, בחי' שבית שבי (תהלים סח)/[הא], אעפ"כ כשהתלמיד הוא הגון, ניחא להש"י שיהיה נמשך כביכול ע"י התורה אע"פ שהוא בחי' תפיסה במוחו של התלמיד.

אבל כשלומד תורה לתלמיד שאינו הגון וממשיך אלקותו ית' לתוך מוח שלו הפגום זהו תפיסה ממש ולא ניחא ליה וע"כ עונשו של המלמד מדה כנגד מידה, שגם הוא יהיה בתפיסה ממש. וע"כ סבר רשב"י שע"י נתפס ר"ע בתפיסה כנ"ל, דהיינו שנתפס כיון שלימד תורה ברבים ושמעו גם תלמידים שאינם מהוגנים, וע"י התפיסה, מתקן הפגם שגרם כי ע"י התפיסה יתתקן ויזדככו/ו[ב] הדיבורים שהכניס לתלמידים שאינם הגונים, בבחי' מה שאמר יוסף לאחיו כשבאו לקנות אוכל במצרים, שאמר הם מרגלים אתם, ואמרו לו כנים אנחנו לא היו עבדיך מרגלים, וכו' אחים אנחנו וכו' ואמר להם בזאת תבחנו שלחו אחד מכם וכו' (בראשית מב)/[בא] ואתם האסרו ויבחנו דבריכם. ורבנו מצא בדבריהם רמז שע"י תפיסה נבחנו הדברים/ו[ב] שהמלמד לתלמיד שאינו הגון אמר ומזדככים ומתתקנים.

לפרוש הימנה איני יכול לומר לכם, אל תטלוה איני יכול, אלא בכל מקום שאתם הולכים בית אחד עשו לי שאדור בתוכו שנאמר ועשו לי מקדש:

^א שיר השירים ו' א

^ב שיר השירים פרק ז (ו) ראשך עליך כפרמל ודלת ראשך פארגמן מלך אסור ברהטים:

רש"י – מלך אסור ברהטים – שמו של מקום קשור בתלתלים שנאמר (במדבר ו) נור אלהיו על ראשו. רהטים – קור"ן בלעז כן קורין לתלתי האורות שקושרין בהן החגורות, ד"א מלך אסור ברהטים הק"בה נקשר באהבה במצות ובריצות שאתם רצים לפניו:

מצודות דוד – מלך אסור ברהטים. כל כך תהיה נחמדת לעין, שאף המלך יהיה חפצו להיות קשור בבנין שבעליית הבית מחדר לחדר הנעשה להתהלך בו, בחשבו כי שם ישיב עינו ממראית פניך בראותך מתהלך מחדר לחדר והנמשל הוא לומר אשר המקום ברוך הוא יהיה או כאילו הוא אסור בבניני בית המקדש כי עוד לא תסור משם שבינתו:

^א בדפים שלנו דף קמ"ד: יע"ן גם בתולית התיקונים תיקון ו' דף כא: התפלין דרישא אינון באתר דהוה דמחא ודא איהו אסור ברהטים

^ב תיקון ו' דף קמ"ד: – ומש"כ מלך אסור ברהטים ומפרש כי מלך דא קדשא בריך הוא זה הקב"ה דהיינו ז"א שהוא מלך העולם, ששמו יהו"ה שיש בו ד' אותיות, וכנגד הם ארבע פרשיות של התפלין של יד, דיהא אסור בארבע בתים דילה דאינון אדני"י שיהיה אסור בארבעה בתים של המלכות כבוד מוחין אליה, שהם סוד ארבע אותיות שם אלני"י, כי הבית של תפלין של יד נחשב גם כן לארבע בתים מחמת ארבע פרשיות שבו, והם שאמר שהם ארבע רהטי מוחא ארבעה כלי המוח שהם סוד הפרשיות, ומפרש דיהא אסור ברהטים ז"א יהיה אסור בבתיים של התפלין של יד, כגוונא דא כעין זה יאהדונה"י כי השם אלני"י מספרו היכ"ל, שבו מחייד השם הו"ה, ועל זה נאמר פי שמך כף המלכות הנקראת שם נכללת בז"א, וכף שמך ח"א נכלל במלכות, שהו הסוד של שילוב שני השמות האלו, ודא איהו זהו סוד אמ"ן מן ארגמן ג' אותיות אמ"ן מה' אותיות של מלת ארגמן, שאמ"ן עולה כמספר שני שמות הו"ה ואלני"י, (ונשאר ב' אותיות ר"ג מספרם ב"ח, למה שאר היות מתמלאת המלכות שפע כבאר מים חיים, והר"א ומפרשים)

עוד שם – ומש"כ ודלת ראשך פיוס אנת דהוית סיהרא עניה את המלכות שהיית לכבנה עניה נגלות, תחות פלחו פוכביא תחת כל הכוכבים, כי כך הוא סדרי הגלגלים, שגלגל הידוע הוא תחת כל הכוכבים, ומקבלת הארה מהם, כי אין לה מעמעה שום אור, מהדקא בין רגלין וזומו ישראל אל המלכות בין רגליים של האמות, השולטים עליהם נגלות, ודא הוא דכתיב זהו שכתוב ותגל מרגלותיו ותשקב שגלו ישראל נגלות, ותשכב גם השכינה עמהם, אבל כעין הא אנת רישא לכלהו עתה בעת הגאולה את תהי הראש לעולם, כמו"ש (השלים קו"ה ע"ב) אכן מאסו הזונים היתה לראש פנה, שבעלה למעלה מכולם ואי יתקיים מש"כ (שם כ"ג ע"ב) כי לה' המלוכה ומושל גוים. ומה שכתוב פארגמן, דאיהו שיש בו אותיות אמ"ן מספרם ב' שמות יאהדונה"י, אנת אדני"י את המלכות היא השם אלני"י, מלך דאיהו יהו"ה מלך שהוא ז"א שהוא השם הו"ה, אסור ברהטים דילך יהיה תמיד אסור ומלוכב בכלים שלך, דהיינו בשם אלני"י, כבוד יחודא שלים שיהיה לעתיד לבא, ארגמן הוא ראשי תיבות אר"יאל ר"פאל גבריאל מיכאל צדיאל, (ה"א) תיילין קדישין דילה הם כנאות הקדושים של המלכות שהרכב עליהם ותכלתם בהם. (הר"א ומפרשים)

תיקוני זהר תיקון ו' דף כא: – ובגינה קדשא בריך הוא איהו וכשביל השכינה הקב"ה שהוא ז"א הוא מלך אסור ברהטים ומפרש איהו אסור עמהו הוא אסור וקשור עם השכינה וישראל שהם נגלות, בתפלין דרישא, דאינון פאר דרישא על ידי קיום מלות תפלין של ראש שהוא פאר על ראש ז"א הנקרא תפארת, ואמר דתפלין דרישא אינון באתר דרהטי דמוחא כי התפלין של ראש הם במקום שלשה חללי המוח שנגלגולת שבהם מלוכבים השלשה מוחין, ודא איהו וכו' שכתוב, מלך אסור ברהטים ש"א אסור וקשור עם השכינה נגלות, על ידי מלות תפלין של ראש שהם במקום חללי המוח. ואיהו חבוש עמהו בתפלין של יד ועוד חבוש וקשור ז"א עם השכינה וישראל על ידי קיום מלות תפלין של יד, דהיינו בקשר של יד שהוא כבוד, וכו"ל כי על ידי היסוד מקשרים את השכינה עם ז"א, ודא הוא דכתיב וכו' שכתוב פארך חבוש עליך הכי ש"א הנקרא תפארת הוא חבוש עמו נגלות, דהיינו כשביל השכינה שהיא קשורה עם ישראל נגלות.

^ה תהלים פרק סח (יט) עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם ואף סוררים לשבן יה אלהים:

רש"י (יט) עלית – אתה נגיד עמו משה בן עמרם למרום, שבית שבי את התורה, ולקחת מתנות מן העליונים ולתתם לבני אדם. ואף סוררים לשבון יה אלהים – אף עוד גרמת ששבן הקב"ה במשכן בתוך עם שהיו סוררים וממרים ומקציפים אותו:

^ו הלשון צ"ע יתתקן שון יחיד ויזדככו לשון רבים, ואולי ע"י שיתתקן המלמד יזדככו הדבורים שלו שנתפסו אצל התלמיד וצ"ע כיצד יתכן.

^ז בראשית פרק מב (טז) שלחו מכם אחד ויקח את אחיכם ואתם האסרו ויבחנו דבריכם האמת אתכם ואם לא חי פרעה פי מרגלים אתם:

^ח אע"פ שיש חילוק כי שם השומע נאסר, ואילו אצלינו המלמד נאסר ולא התלמיד. ולא מובן כיצד ע"י שנענש ונאסר הרב יזדככו הדברי תורה שנקלטו במח התלמיד שאינו הגון. ואולי ע"י שנענש המלמד, מתקן בזה מה שלימד לתלמיד לא הגון, ואזי הקב"ה מוכיח את הדבורים שלו שנתפסו במח התלמיד שלא יזיק על ידם. או אולי יחזור בתשובה. וצ"ע ממה שרבנו לא אומר שהתלמיד ישבח את לימודו הנ"ל, אלא שיוזכרו אצלו משמע שזה אפשרי אע"פ שהו אלא הגון. וצ"ע.

וע"כ אמר רשב"י לר"ע שילמדנו תורה, כיון שרשב"י הוא תלמיד הגון ועי"ז שילמד עתה לרשב"י עי"ז יתתקן פגם הנ"ל שלמד תורה לתלמידים שאינם מהוגנים/פ"ט ולא יצטרך עוד לתפיסה בבית האסורים/י"ז:

ומה שאמר רבי שמעון ואם לאו אני אומר ליוחאי אבא וכו' הפירוש אני אומר דייקא היינו שר"ש אמר לר"ע שאם הוא אינו רוצה ללמדו תורה אזי אני אומר תורה וזהו כוונת ר"ש מה שאמר אני אומר ליוחאי אבא הפירוש כי כל חידושי א"תורה שמגלין עי"ז מגלין חסדים כשרז"ל (כתובות צו)/צ"ב

פ"ט וצ"ע כנ"ל איך זה יועיל לאלוקות שכבר נאסר במוח של התלמיד שאינו הגון.
 צ"כ ראתי לאנ"ש וינצנדלר ז"ל במעדני מלך שפירש.

^{פ"ט} סתרו - התורה

צ"ב כתובות דף צו. אמר ר' חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כל המונע תלמידו מלשמשו כאילו מונע ממנו חסד שנא' (איוב ו' יד) "למס מרעהו חסד" רב נחמן בר יצחק אומר אף פורק ממנו יראת שמים שנאמר ויראת שדי יעזוב.

רש"י - למס מרעהו חסד - הממיס עצמו מרעהו ממיס ממנו חסדים ואית דמפקא לה מדכתיב לעיל מיניה ותושיה נדחה ממני וסמיך ליה למס מרעהו חסד:

ביאור חברותא שם - שנאמר (איוב ו' יג): "האם אין עורתי בי, ותושיה נדחה ממני. למס (הלמ"ד בפת"ח והמ"ם בקמ"ץ) מרעהו חסד, ויראת שדי יעזוב". כלומר, הממיס (מונע) עצמו מעזרת רעהו, ממיס (מונע) ממנו את האפשרות לגמול חסד.

הערת ביאור חברותא שם 6. לשון רש"י. ולשונו במהדורא קמא הוא: "למס מרעהו" מתלמידו, מי שמסיר עצמו מרעהו, כאדם שאומר לחבירו "הסר מעלי" שאינו רוצה שיקרב אצלו לשמשו, "חסד" דומה כאילו הסיר ממנו חסד, מס לשון השמטה והסרה כמו (פרשת שופטים) ולא ימס (את לבב אחיו כלבבו) , ולא ביאר רש"י היכן נרמז בלשון "רעהו" דהיינו תלמידו. עוד כתב רש"י: "ואית דמפקא לה מדכתיב לעיל מיניה "ותושיה נדחה ממני" וסמיך ליה "למס מרעהו חסד", ובמהדורא קמא: "לישנא אחרינא, "למס מרעהו חסד", מה כתיב למעלה "האם אין עורתי בי ותושיה נדחה ממני", וכתיב בתריה "למס מרעהו חסד", ומשמע הדוחה תושיה ממנו מתלמידו מלשמשו, מונע ממנו חסד".

כל המונע תלמידו מלשמשו כאלו מונע ממנו חסד שנא' [א] (ב) "האם אין עזרתי בי, ותושיה נדחה ממני, למס מרעהו חסד ויראת שדי יעזוב" כלומר הממיס [מונע] עצמו מעזרת רעהו, ממיס [מונע] ממנו את האפשרות לגמול חסד.

ועתה יבאר שהחסד כאן הכוונה להתגלות התורה שיש לרב המלמד מצד חסדים שמקבל מאביו או מצדיק גדול בתורה שהוא מזרעו, או מצד עצמו אם הוא בעצמו גדול בתורה.

ויש בכ"א מישראל חסדים וגבורות. חסדים מצד האב וכו' וגבורות מצד האם [א] (ב). נראה לבאר כי בכלליות לאיש ישראל יש חסדים ולאשה גבורות, וגוי אין חסדים אלא גבורות קשות. ולאיש ישראל יש עוד חסדים מצד התגלות התורה, שזה תלוי באבותיו שהיו גדולי תורה, או שהוא בעצמו גדול בתורה דהיינו תורת אמת שמגלה חסדים. ועל החסדים האלה מדבר כאן רבנו.

ור"ע לא הי' לו מצד האב חסדים, כי הי' בן גרים אביו יוסף היה גר צדק, ולגוי אין חסדים, לכן לא היה לאביו ממי לקבל חסדים, לכן גם ר"ע לא קיבל ממנו חסדים

ולא הי' לו לר"ע גם חסדים מצד זכות אבות [א] (ב) כשארז"ל (ברכות כז ע"ב) שלא רצו למנותו נשיא לר"ע משום דלית ליה זכות אבות. כי כל איש מישראל ככל שיחוסו גדול כך יש לו יותר חסדים שקיבל מאבות אבותיו הצדיקים, ואביו של ר"ע לבד מהיותו גר שעל כן לא היה לו חסדים מצד

^א איוב ו' יד

^ב איוב פרק ו' (יג) האם אין עזרתי בי ותשיה נדחה ממני: (יד) למס מרעהו חסד ויראת שדי יעזוב:

רש"י – למס מרעהו חסד. למי שמונע חסד מחבירו והלמ"ד משמשת כמו לרב, לצו, לשב, מס גם הוא לשון פועל, כמו בא שב גד גם אלה לשון עושה: למס. החסד מכלה אותו, כמו וחס השמש ונמס (שמות טז):

^ג שער המצות פרשת יתרו מצות כבוד א"א את ח' ד"ה דע כי כל נשמה ונשמה. וע"פ שער מ' סוף דרוש ח'

^ד שער המצות פרשת יתרו – כבר נודע (שער הגלגלים הק"י) כי רוב הבנים אינם משורש אחד כי זה מן החסד וזה מן הגבורה וכיוצא בזה ובפרט במגולגלים כי אין להם יחוס עם אבותיהם ברוב הפעמים ואין להם שום יחוס וקורבה עם נשמות אבותיהם או אמותיהם כלל ועיקר ואדרבא מצינו לפעמים רבות אדם נבזה ושפל עד קצה האחרון מוליד בן צדיק גמור וחכם גדול ונשמתו למעלה מנשמת אביו אלף מדרגות ואיך יהיה חייב בכבודו אבל סוד הענין הוא זה. דע כי כל נשמה ונשמה הוא נמשכת מן החסדים או מן הגבורות שבדעת דז"א (ע"פ שער מ' סוף דרוש ח') ויש לה שורש בפ"ע שם. והנה בעת שמזדווג האדם עם בת זוגו הם ממשיכים הנשמות הנזכרות ואז אביו נותן בה מבחינת החסדים אשר בו קצת חלק מהם ומתחבר עם הנשמה החדשה הזו ונעשה בחינת אביו כעין מלבוש אליה כדי להדריכה ולסייעה בעולם הזה לקיים המצות ולעסוק בתורה. כי הנה הולד נולד קטן ואיך ידע מעצמו ללכת בדרכי התורה והמצות אם לא ע"י חלק נשמת האב המסייע ומייעצו ומדריכו ללכת בדרך זו ילך ואם הנשמה הזאת היא חדשה לא הורגלה בעולם הזה וצריכה סעד לתומכה ולהנהיגה ואם היא נשמה מגולגלת גם היא צריכה עזר לפי שעונותיה הראשונים מעכבים על ידה מלכת בדרך טוב. וכן ע"ד אמו נותנת בנשמה זו חלק מבחינת הגבורה אשר בה ונעשית לה כעין לבוש באופן כי כל מה שיעשה האדם בעולם הזה יש בו חלק לאביו ולאמו כי הם המסייעים אותו ומדריכים אותו בעולם הזה ע"י זה הלבוש שילבושו כנזכר ואפילו כל השפע שמשפיעין עליו מלמעלה אינו נמשך אלא ע"י הלבוש הזה. והרי נתבאר ענין שותפות האב ואם בולד ובוה נתבאר כבוד אב ואם זה טעם והתקדשתם והייתם קדושים והחמירו רז"ל (נדרים כ) מאוד שיקדש האדם עצמו בשעת תשמיש...

^ה עיין סדר הדורות תנאים ואמוראים אות ע' רבי עקיבא ס"ק ב' אביו יוסף היה גר צדק, והיה מעבר שנים א"כ מוכרח שאמו מישראל, ובשם עשרה מאמרות שהיה מצאנאי סיסרא ויעל לדעה שיעל גיורת ונתגיירה אחרי שנתעברה, דל"ה בנה ממנו לדעת ר"ע. וז"ע מונע לא היה לו זכות אבות מלד אמו. גם ל"ע שרש"י יש לו חסדים כנלל שאביו גדול ממנו כסם חסם און לו ולר"ע אין כנלל שיהיה בן גרים ממנו כסם חסם און לו. גם עיין בשער המצות ה"ל משמע מי שאביו רשע גם און לו חסדים כי מה שמקבל ממש מחטו אחריו.

^ו לר"ע לא היה זכות אבות – עיין סדר הדורות – חלק תנאים ואמוראים – אות ע' רבי עקיבא אות ב' – בן יוסף (ויוסף היה) גר צדק מבני בניו של סיסרא. וביחוסין בסדר הדורות ר' טרפון אמר עליו אשריך אברהם אבינו שיצא ר' עקיבא מחלצין וקשה הא בן גרים היה כיצד יצא מאברהם, ואולי אביו יוסף נשא בת ישראל. והכרח לזה כיון שהיה ראש ישיבה ועיבר שנים, אם לא היה אמו מישראל לא היה קרינן ביה מקרב אחיך (עיין שמעיה). בעשרה מאמרות, ר' עקיבא בא מסיסרא שבא על יעל אשת חבר הקיני. אך לדעת ר' עקיבא עכו"ם הבא על בת ישראל הולד ממנו. אכן איתא בילקוט יהושע סי' ט' דיעל היתה גיורת, אם כן י"ל דנתגיירה אחר שבא עליה סיסרא (זית רענן):

^ז ברכות כז: – תנו רבנן מעשה בתלמיד אחד (רשב"י בצעירותו) שבא לפני רבי יהושע אמר לו תפלת ערבית רשות או חובה? אמר ליה רשות, בא לפני רבן גמליאל אמר לו תפלת ערבית רשות או חובה, אמר לו חובה, אמר לו והלא רבי יהושע אמר לי רשות? אמר לו המתן עד שיכנסו בעלי תריסין לבית המדרש, כשכנסו בעלי תריסין עמד השואל ושאל תפלת ערבית רשות או חובה? אמר לו רבן גמליאל חובה, אמר להם רבן גמליאל לחכמים כלום יש אדם שחולק בדבר זה, אמר לו רבי יהושע לאו, אמר לו והלא משמך אמרו לי רשות, אמר לו, יהושע עמוד על רגליך ויעידו בך, עמד רבי יהושע על רגליו ואמר אלמלא אני חי והוא מת יכול החי להכחיש את המת ועכשיו שאני חי והוא חי היאך יכול החי להכחיש את החי. היה רבן גמליאל יושב ודורש ורבי יהושע עומד על רגליו, עד שרננו כל העם, ואמר לחוצפית התורגמן עמוד, ועמד, אמרי עד כמה נצעריה וניזיל? בראש השנה אשתקד צעריה, בכבורות במעשה דרבי צדוק צעריה, הכא נמי צעריה, תא ונעבריה, מאן נוקים ליה, נוקמיה לרבי יהושע בעל מעשה הוא, נוקמיה לרבי עקיבא, (אי אפשר) דילמא עניש ליה דלית ליה זכות אבות (על בן יש חשש שיענש מקפידת ר"ג) אלא נוקמיה לרבי אלעזר בן עזריה דהוא חכם והוא עשיר והוא עשירי לעזרא הוא חכם דאי מקשי ליה מפרק ליה והוא עשיר דאי אית ליה לפלוחי לבי קיסר אף הוא אול ופלח והוא עשירי לעזרא דאית ליה זכות אבות ולא מצי עניש ליה.

רב ניסים גאון – נוקי לר' עקיבא לית ליה זכות אבות. איתה בסנהדרין בפרק כל ישראל יש להן חלק (דף צו) מבני בניו של סיסרא למדו תורה בירושלים ומאן אינון ר' עקיבא ואיתה נמי בפ' הניזקין דמסכת גיטין (דף נו):

אבל הרמב"ם בהקדמה למשנה תורה כתב שיוסף אביו היה גר.

אבותיו הצדיקים, גם לא היה בעצמו גדול בתורה, לכן לר"ע לא היה ממי לקבל. אבל אמו של ר"ע שהיתה ישראלית¹⁷ אפילו אם היה לה יחוס לא קיבל ממנה אלא גבורות כנ"ל.

וסבר ר"ש שר"ע אין רוצה לומר תורה מחמת זה, דהיינו מחמת שסבר ר"ע שאין לו חסדים מצד האב לכן לא יועיל שילמד תורה לתלמיד הגון לתקן הפגם שלימד לתלמיד שאינו הגון.

אבל רשב"י בוודאי הי' לו חסדים מצד אביו ר' יוחאי (שהי' גדול) בישראל (י')¹⁸ וגם היה מיוחס שבוודאי היו מאבות אבותיו גם צדיקים וע"כ אמר ר"ש ואם לאו אני אומר ליוחאי אבא היינו שאני אומר להתורה דהיינו שאני אומר חדושי תורה שהם גילוי חסדים שהוא בחי' יוחאי אבא בחי' חסדים מצד האב שמשם התגלות התורה, כי התגלות התורה הוא התגלות החסדים כנ"ל.

וזוהו שאמר ר"ש ומוסרך למלכות, הפירוש כי ר"ש אמר שזה שר"ע אינו רוצה לומר תורה ולגלות החסדים וע"י התגלות החסדים ע"י התורה שהי' ר"ע אומר עתה, הי' מתקן פגם הנ"ל שלמד תורה לתלמידים שאינם הגונים. אך ר"ע אינו רוצה לגלות חידושי תורה ולגלות החסדים מחמת שבגלל העונה שבו סובר שאין לו חסדים מצד האב. ור"ש אמר שזוהו רק מחמת עניויות של ר"ע וי"ב¹⁹ ש"מחמת ענוותנותו של ר"ע הוא סובר שאין יכול לגלות תורה מחמת שאין לו חסדים מצד האב, ואין יכול לתקן פגם הנ"ל כ"א ע"י התפיסה כי התפיסה הוא תיקון ייזיכוך להדיבורים כנ"ל. דהיינו שר"ע בגלל ענוותנותיה סבר שאין בכוחו לתקן

¹⁷ שאם לא כן לא היה יכול לעבר שנים.

עיין ברכות דף סג. כשיירד תנינא בן אחי רבי יהושע לגולה היה מעבר שנים וקובע חדשים בחוצה לארץ שגרו אחריו שני תלמידי חכמים רבי יוסי בן כיפר ובן בנו של זכריה בן קבוטל כיון שראה אותם אמר להם למה באתם אמרו ליה ללמוד תורה באנו הכריזו (עליהם) אנשים הללו גדולי הדור הם ואבותיהם שמשו בבית המקדש כאותה ששנינו זכריה בן קבוטל אומר הרבה פעמים קריתי לפניו בספר דניאל התחיל הוא מטמא והם מטהרים הוא אוסר והם מתירים הכריז עליהם אנשים הללו של שוא הם אמרו לו כבר בנית ואי אתה יכול לסתור כבר גדרת ואי אתה יכול לפרוץ אמר להם מפני מה אני מטמא ואתם מטהרים אני אוסר ואתם מתירים אמרו לו מפני שאתה מעבר שנים וקובע חדשים בחוץ לארץ אמר להם והלא עקיבא בן יוסף היה מעבר שנים וקובע חדשים בחוץ לארץ אמרו לו הנח רבי עקיבא שלא הניח כמותו בארץ ישראל אמר להם אף אני לא הנחתי כמותי בארץ ישראל אמרו לו גדיים שהנחת נעשו תישים בעלי קרנים והם שגרוננו אצלך וכן אמרו לנו לכו ואמרו לו בשמנו אם שומע מוטב ואם לאו ידא בנדוי

¹⁸ בתקפא ותולד ותולד ותוצו (שהי' גדול) בישראל. בדפוס ורש"י (שהי' גדול בישראל)

¹⁹ עיין בהקדמת זוהר דף יא. יוחאי הברנא (רבי רחומאי אמר לכי פנחס בן יאיר שחזה נחום הקושם סבן על הנס יוחאי ילא מהאנערה וזכורו מלאי ככל העולם. ועיין בן יאירע פסחים מע. שכתב כי יוחאי אביו של ר"ש הוא תנא גדול. וס' דף קיב. כתב ידוע כי יוחאי אביו של רש"י היה אדם גדול בחכמה והתנאים הגדולים קורין אותו חכמיו) ועיין חיי שלמה על פסחים סנה' מקורב למלכות והאשכול לעכב הכינת ריעה ועל ידו נחתו לרש"י שכות לבקר את ר"ש

יא הקדמת זוהר דף יא: - רבי פינחס הוה שכ"ח קמיה דרבי רחומאי רבי פינחס בן יאיר היה נמצא לפני רבי רחומאי, שהוא היה אחד מבעלי ספר הבהיר, בכ"ח ימא דגנוסר על שפת ים נורת, שהיה דרכם לצאת חוץ לעיר להתבודד שם, ובר נש רב וקשישא דיומין הוה ועיננו אסתלקו למחמי והוא היה איש גדול וזקן מאד עד שלא ראה עוד בעיניו, אמר רבי רחומאי לרבי פינחס, ודאי שמענא דיוחאי חברנא אית ליה מרגלית אבן טבא ודאי שמעתי לנכון שחברנו יוחאי יש לו מרגלית אבן טובה, דהיינו רבי שמעון, ואסתכלית בנהורא דההיא מרגלית, נפקא כנהירו דשמשא מנרתקה ונהרא כל עלמא והסתכלתי בעיני השכל באור אותה המרגלית, שיצא ויאיר בעולם כאור השמש בגבורתו המאיר מסוף העולם ועד סופו, ר"ל שהשיג את מעלת רבי שמעון כשיצא מן המערה, שתורתו עתידה להאיר את העולם באחרית הימים, ועוד לפי שרבי שמעון הפליג בחכמה זו הפלא ופלא, וניתנה לו רשות מלמעלה שיגלה סודות התורה בפומבי, הרי הוציא אור התורה וסודותיה מנרתקה, והפשיט בגדי התורה מפשטיותה, ונהרא נהורא קאים משמיא לארעא ואותו האור עומד משמים לארץ, ור"ל שמים וארץ הם תפארת ומלכות שנתייחדו על ידו, ונהיר כל עלמא ומאיר את כל העולם, והיינו את הור"ק דו"א, עד דייתי עתיק יומין ותיב על פרסייא דקא יאות עד שעל ידי יחידו של רבי שמעון, יבא עתיק יומין ויאיר על שאר הספירות שהם כסא אליו כראוי, ור"ל שכל עשר ספירות יתיחדו ברחמי עתיק יומין, אי נמי, הכסא הוא סוד שמות אלהיים שנמתקו בכח סתרי התורה שיגלה רבי שמעון, ונהורא נהורא פליל כלא בביתך וזה האור כולו כלול בביתך, כי אשתו של רבי שמעון היתה בתו של רבי פנחס בן יאיר, והאשה עיקר בענין הבנים להיות הבנים הגונים, ואמר מלת "כלא" להורות שלא נשא אשה אחרת, ומנהורא דאתפליל בביתך וזוהו האור שנכלל בביתך, דהיינו מבתך ובעלה רבי שמעון, נפק נהירו דקיק ונעיר יצא אור דק וקטן, הוא רבי אלעזר ברבי שמעון, ונפיק לבר ויצא לחוץ, דהיינו שנשא את בתו של רבי יוסי ברבי שמעון בן לקוניא, ונהיר כל עלמא ויאיר את כל העולם באור תורתו, שעל ידי שהיה מגלה סודות התורה היה מאיר לכל העולם, ונפאה חולקת אשרי חלקן שזכית לכן. ואמר עוד רבי רחומאי לרבי פנחס פוק ברי פוק זיל אבתריה דההיא מרגלית דנהיר עלמא דהא שעתא קיימא לה צא בני צא ולך ותמצא אותה במרגלית המאירה את העולם, כי השעה עומדת לך, ור"ל שהגיע הזמן שתשמח בו כי כבר יצא מן המערה. (מ"ק וה"א ו"ט)

בן יהודע על פסחים דף מט. - לכן כשראה רבי יוסי ב"ר שמעון בן לקוניא שבאה בתו לנשוק ידיו בפני בעלה (רשב"י), שזו הנשיקה מורה על התקשרותה עמו שהוא חכם בן חכם חש פן תראה עצמה שזה במעלה כנגד בעלה, ולכן אמר לה אף על פי שאת בתי ואני חכם בן חכם לכי ומעטי עצמך קמי בעליך, דאיהו קדישא דאיהו דייקא כלומר בודאי אין אתה בהשוואה אחת עמו, בי את אביך חכם בן חכם, והוא אביו חכם בן חכם, כי יוחאי אביו של ר"ש היה תנא גדול, אך ר"א הוא עצמו חכם וקדוש מה שאין כן את עצמך אין לגופיך מעלה של קדושת החכמה שיש לו אלא את מקבלת שפע ואור מן קדושתו.

²⁰ עיין סדר הדורות ה"ל אות ה' שהיה ענו ומקבל מוסר כמבואר בערכין טו: ועיין שיחות הר"ן סימן ערב

21 סדר הדורות - חלק תנאים ואמוראים - אות ע' רבי עקיבא אות ה' - והיה עניו ומקבל מוסר, ערכין (ט"ז ב') א"ר יוחנן בן נורי מעיד אני עלי שמים וארץ הרבה פעמים לקה עקיבא על ידי לפני רבן גמליאל שהייתי קובל עליו והיה מוסיף לי אהבה (ע"ש).

עיין שיחות הר"ן סימן ערב, שרבנו אמר שר"ע נתפס בגלל גאוה. וצ"ל שהיה בדקות לפי בחינתו ומדרגתו אבל מה שסבר שאין לו חסדים זה היה מצד הענווה שהיתה בו, ולא סותר, שהרי רק בדקות גדול נענש על שמץ גאוה.

²² בתולד - הויכ"ח (מבליט אבל שם כתוב הויכ"ח)

הפגם שלימד תורה לתלמידים שאינם הגונים אלא ע"י התפיסה בבית האסורים, כי אע"פ שאפשר לתקן זאת ע"י שיחזור וילמד תורה לתלמיד הגון, זה רק אם יש לו חסדים וכיון שסבר שאין לו חסדים אין לו תיקון אלא ע"י התפיסה.

צ"ע אם סבר שאין לו חסדים הרי שהתורה שמלמד אינה אמת, מדוע לימד תורה ארבעים שנה ובשעת השמד הקהיל קהילות ולימדם תורה.

ואולי כיון שנתפס לבית האסורים סבר שעד עתה טעה, ובאמת אין תורתו גילוי חסדים, כי מצד אבותיו אין לו ומצד עצמו סבר שיש לו, ועתה שנתפס הבין שכנראה אין לו חסדים, ועל כן נתפס.

יש להעיר שזו מכה נוראה שניה שקיבל ר"ע כי תחילה מתו כ"ד אלף זוגות תלמידיו, על שלא נהגו כבוד זה בזה, ומסתמא כבר אז חשש שמא החיסרון בו, ועתה שנתפס לבית האסורים אע"פ שחזר ולימד חמישה תלמידים חדשים שנעשו גדולי ישראל, ומסר את הנפש ללמד תורה לרבים בשעת השמד, ולימד אומץ לישראל שלא יפחדו ללמוד עכ"פ בסתר. כנראה שעוד יותר התחזק בלבו החשש שאין בתורתו התגלות חסדים.

ואין הכונה שחזר בו כי ללמד הי החייב אל ארק סבר שכיון שאין לו חסדים לא יעויל להמתיד הדין ע"י שיחזור וילמד תלמיד הגון

ואולי כי באמת אדם שיש לו מה ללמד לא צריך לחשוש שמא תורתו אינה אמת אלא צריך ללמד. אבל כשבא לתקן פגם שלימד לתלמיד שאינו הגון, זה בוודאי אפשר רק ע"י תורה שיש בה חסדים לכן עתה חשש ובעבר לא חשש.

עוד צ"ע לפי המבואר כאן שע"י שחזור ומלמד לתלמיד הגון מתקן הפגם שלימד לתלמיד שאינו הגון, הרי בין תלמידיו היו הגונים ולא הגונים, ומדוע לא הואיל הלימוד להגונים לתקן את הפגם שלימד ללא הגונים. ואולי כיון שלימדם ביחד נחשב כטובל ושרץ בידו.

אבל באמת ר"ע הוא רבי גדול [טו]/[טז] כזה שיש לו חסדים מצד עצמו [יז]/[יח] ואין צריך לזכות אבות כלל ויכול ר' עקיבא לגלות תורה על ידי החסדים שיש לו מצד עצמו לבד, ועל ידי זה יתקן פגם הנ"ל כנ"ל. משמע אע"כ כשלימד תורה ברבים לא הועיל מה שהיו בין תלמידיו גם הגונים, שע"י יתוקן הפגם שלימד עמהם גם לשאינם הגונים, ואולי כי הוא כמו טובל ושרץ בידו. אל צריך לחזור בו וללמד רק להגונים כדי לתקן.

וע"כ אמר ר"ש אני אומר ליוחאי אבא וכו' היינו שאני אומר תורה שיש לי חסדים מצד האב מצד אבי יוחאי ועי"ז יביא את ר"ע לתוך בחי' גדלות עד שיוכרח ר"ע בע"כ לומר תורה כי באמת ר"ע יכול בוודאי לגלות תורה אע"פ שאין לו זכות אבות כי ר"ע גדול כ"כ שיכול לגלות תורה ע"י חסדים שיש לו מצד עצמו, רק שהוא עניו, על כן חושש לומר תורה לר"ש וע"י שיגלה ר"ש תלמידו תורה שהוא יש לו חסדים מצד האב עי"ז יביא את ר"ע לבחי' גדלות עד שיוכרח בע"כ לומר תורה אף על פי שאינו רוצה וכיון שבאמת יש לו חסדים

^{טז} סוטה מט: משמת ר"ע נסתתמו מעייני חכמה, ובקדושין מט: מקדש אשה עמ"ג שאני חכם אין אומרים כו"ע וכו' כתובות קה. ראש לחכמים. פי' רבינו גרשום מאור הגולה ב"ב יב: קים לן דלא היה מעולם גברא כותיה. סעי' הגלגולים הקדמה לח נפשו של ר"ע אינה כשאר נפשות הגרים וכו'. עיין דעת ותבונה פכ"א דף עב. ד"ה ובשער מאמרי רשב"י.

^{טז} ר"ע גדול בתורה – עיין סוטה דף מט: תנו רבנן משמת רבי אליעזר נגנו ס"ת משמת רבי יהושע בטלה עצה ומחשבה משמת ר"ע בטלו זרועי תורה ונסתתמו מעיינות החכמה...

רבינו גרשום על בבא בתרא דף יב: – אות ג' אלא דלא. תדע דהכי איכא למימר דנביאות הוא וליכא למימר דחד מזולא הוא שהרי ר' עקיבא דקים לן דלא היה מעולם גברא כותיה ואפ"ה כי אתי חד תנא ואמר מנפשיה כותיה אע"ג דלאו בני חד מזולא נינהו דלית דהוי לי מזולא בתורה ובעושר כותיה דר' עקיבא:

סדר הדורות – חלק תנאים ואמוראים – אות ע רבי עקיבא אות ב' – שאל ר' יהושע בנו של ר' עקיבא, יש אומרים שהוא ר' יהושע בן קרחה (ע"ש), שכן עזאי אמר על ר' עקיבא כל חכמי ישראל לפני כקליפת השום חוץ מן הקרח הזה. (ובספר הליכות עולם שער א' כתב, ר' אלעזר בן עזריה אמר כך על ר' עקיבא, ט"ס או שיש איזה השמטה, דהתוס' בפרק יש נוהלין (ב"ב פרק ח') כתבו בשם מגילת סתרים מ"ש בן עזאי חוץ מן הקרח הזה אמר זה על ר' אלעזר בן עזריה שהיה קרח (ע"ש), וע"ל ר' יהושע בן קרחה). ובששלת הקבלה (דף כ"ח סוף ע"ב) כתב, הישיבות היו קוראין לר' עקיבא קרח לפי שהיה קורח כל החכמים בפלפולו. בעשרה מאמרות ח"ה מאמר חקור דין סי' י"א כתב, לא עבר בן עזאי על הלכות דרך ארץ לומר דכל חכמי ישראל כקליפת השום אלא כבוד גדול נתכבדו אצלו חכמי ישראל ור' עקיבא בראש בו' שחכמי ישראל הם שומרים לתורה כו' כמו הקליפה לשום חוץ ר' עקיבא קרח הוא טהור הוא שהפרי עצמה תורה שבעל פה. שום בא"ת ב"ש בפ"י (ע"ש)

^{יז} עיין זוהר פקודי רנד: ובמקדש מלך שם על הרוך. ובכסא מלך על תיקון מ' דף פא. ובקולת יעקב ערך ד' שנכנסו לפרד"ס בשם הארז"ל בלקוטי תורה בראשית

יח לר"ע היה חסדים מצד עצמו – בפירושו כסא מלך על תיקון מ' דף פא. מבאר בעניין ד' שנכנסו לפרדס טעם שרבי עקיבא יצא בשלום כי כל אחד נכנס במקום שרשו כי ר"ע שרשו בחסדים דאצילות וכמ"ש בזהר פקודי דף רנד: ע"ש מה שכתב עליו המקדש מלך כי שם נאמר כל חד וחד אתקשר בדוכתיה דהיינו כפי שרש נשמתו וכו'... ע"ש

עיין במקדש מלך על זוהר פקודי רנד: שם מבאר שכל העשרה הרוגי מלכות היו מצד נשמתם צדיקים גמורים כולו טוב, ורק מצד גופם היה מעורב טוב ורע כיון שהיו מ' טיפין שיצאו מיוסף הצדיק.

יתקן בזה את הפגם שלימד לתלמידים שאינם הגונים ולא יצטרך לעונש התפיסה. משמע שרק כיון שיש לרשב"י חסדים אזי יש בכוחו ע"י התורה שיאמר להכריח את ר"ע לומר תורה אע"פ שר"ע סובר שאין לו חסדים מצד עצמו /^{טו}.

וזהו שאמר ר"ש ואם לאו, היינו שאמר ר' שמעון לר"ע אם אין אתה רוצה לומר תורה וזהו מחמת ענוותנותך אתה סובר שאין לך חסדים, אזי אני אומר ליוחאי אבא היינו שאני אומר תורה כי יש לי חסדים מצד האב כנ"ל, ומוסרך למלכות היינו שאביא אותך ואמסרך בע"כ למלכות לבחי' גדלות (בח' שירגיש מלך שמוטר במעט גדלות לצורך ההנהגה) ותהי' מוכרח בע"כ לגלות תורה שהיא התגלות החסדים כנ"ל כי ע"י שרשב"י תלמידו יאמר תורה עי"ז יביא את ר"ע לבחי' גדלות בע"כ ויוכרח לומר תורה שהוא התגלות החסדים שהוא תיקון פגם הנ"ל כי ר"ש ידע שיש לר"ע חסדים.

למעשה מבואר שם שאח"כ לימד ר"ע את ר"ש חמש הלכות. נמצא שר"ש הצליח להכריח את ר"ע לומר תורה, ואעפ"כ לא הואיל לתקן הפגם שהרי נשאר בתפיסה. ועיין בסוף ההקדמה מה שבארנו.

יולא ביאר איך על ידי התגלות התורה שמגלה חסדים עי"ז יתקיא פגם הנ"ל. גם לא ביאר איך ע"י התלמיד שיש לו זכות אבות כשמגלה תורה עי"ז יהי' רבו מוכרח לבא בגדלות ולומר תורה) צ"ע שהרי לא רק זה לא מבואר, אלא גם שע"י עונש התפיסה בבית האסורים יזדככו הדברי תורה שלימד לתלמיד שינו הגון, וגם לא ביאר כיצד אד העולה מן הארץ נעשה שפיכות דמים, וצ"ע אולי למוהרנ"ת זה לא היה קשה :

וזזהו ומוסרך למלכות, מסירה הוא לשון בע"כ כמ"ש כשציוה הקב"ה לנקום במואב על שהכשילו בנות את מואב את ישראל בשיטים, ידעו ישראל שמיד אחרי הנקמה יסתלק משה רבנו, לכן לא רצו לצאת למלחמה, ויצאו בעל כורחם, כמו שכתוב (במדבר לא) /^{כז} **וימסרו מאלפי ישראל** אלף למטה וכו" ופרשו בתנחומא הובא בפירש"י שנמסרו בעל כרחם כי ידעו שהסתלקות משה תלויה בזה. **כי רשב"י יביא את ר"ע בע"כ בעל כרחו לבחי' גדלות ע"י שהוא יאמר תורה שיש בה גלוי חסדים כנ"ל** כג.

^{טו} ראיתי מפרשים (מעדני מלך ג') שכיון שלרבי שמעון יש חסדים לכן כשמכריח את ר"ע לומר תורה זה כאילו שגם לר"ע יש חסדים שהרי אומר מכח ההכרח של מי שיש לו חסדים. וצ"ע אם באמת נחשב שיש לו חסדים מדוע נחשב הכרח הרי אם ר"ע ידע שיש לו חסדים מכח רבי שמעון מדוע שלא ירצה לומר תורה ולתקן הפגם.

^{טז} הנרה זו בסוגרים נמצאת כבר בדפוס

^{כז} גם בתולדו יתקן. בדפוס ומתולדו - יתקן

^{כז} במדבר פרק לא (ג) וידבר משה אל העם לאמר החלצו מאתכם אנשים לצבא ויהיו על מדין לתת נקמת ידוד במדין: (ד) אלף למטה אלף למטה לכל מטות ישראל תשלחו לצבא: (ה) וימסרו מאלפי ישראל אלף למטה שנים עשר אלף חלוצי צבא:

רש"י (ה) וימסרו - להודיעך שבחן של רועי ישראל כמה הם חביבים על ישראל עד שלא שמעו במיתתו מה הוא אומר (שמות טז) עוד מעט וסקלוני ומשמעו שמתת משה תלויה בנקמת מדין לא רצו ללכת עד שנמסרו על כרחן:

רבנו בחי' (ה) וימסרו מאלפי ישראל. דרשו חז"ל (תנחומא מטות ג) מלמד שנמסרו על כרחם מפני חבתו של משה, לפי שראו שפטירתו של משה תלויה בנקמת מדין:

^{כח} בתקפא בשורה הבאה תחת שורה זו כתוב - (מסיון מ"ח עד כאן נדפסו הסימנים בסעות, והאמת שבכאן מתחיל סי' טא) :

